

AKADEMICKÉ PSANÍ PRO PRÁVNÍKY

Seminář 4 – citace, odkazy, bibliografie, vědecká etika

ČTENÍ:

Kühn, Zdeněk, Bobek, Michal: Citace a argumentace judikaturou. Pracovní verze, zatím nepublikováno, přetištěno v příloze I.

Bobek, Michal: Judikatura komunitárních soudů. Pracovní verze, zatím nepublikováno, přetištěno v příloze II.

ÚKOLY:

Žádný speciální, pouze jeden obecný: pište, pište, pište... ☺

A/ CITACE A ODKAZY

- vlastní dílo v. plagiát
- Každé přejaté tvrzení musí být ověřitelné!
- nač odkazujeme:
 - Doslovné citace cizích textů („*doslovná citace*“¹)
 - Nepřímé odkazy (...tento názor však není obecně akceptován.²)
 - Parafráze cizích myšlenek
 - Skutečnosti nebo údaje, které nejsou všeobecně známé (34% českých žen bylo alespoň jednou v životě vystaveno násilí v domácnosti.³)
 - Legislativa či judikatura, se kterou je v textu pracováno
- Maximální přesnost odkazování
- Různé citační styly (Minimální standardy...)
 - Citační standardy: OSCOLA, Harvard Law Review, Yale Law Review, Melbourne Law Review, ISO (státní norma č. 01 0197 z 1.7. 1071) etc.
 - Význam „house-style“ jednotlivých nakladatelství, nutnost přizpůsobení textu.
 - EndNote, Open Office a jiné vymoženosti...
- Možnosti citací
 - Poznámkou pod čarou
 - Poznámkami na konci textu
 - Průběžně v textu za pomoci vysvětlující bibliografie na konci (např. Brandeis 1912a, str. 123)

- DOSLOVNÁ CITACE = UVOZOVKY A ODKAZ!
 „*V Aristotelově pojetí je spravedlnost [...]*“¹
 - Pozor: psaní uvozovek v různých jazycích: „české uvozovky“, „německé uvozovky“, „anglické uvozovky“, „francouzské uvozovky“
 - Elipsa v citaci [...]
 - Délka citátů ? (seznamujeme čtenáře s vlastními názory...)

- Poznámky pod čarou a uvozovky: vždy za znaménka interpunkce či za zavřené uvozovky
 např. „[...] *dlužník musí dostát svému závazku.*“¹
 anebo ... jak již bylo uvedeno výše,² německý právní řád ...)

B/ CITOVÁNÍ V POZNÁMKÁCH POD ČAROU

- Nutné odkazy v. odpadkový koš, případně rozvíjení další úvahy
- Účelem poznámky pod čarou je poskytnout bibliografický odkaz, maximálně doplněný o krátkou vysvětlující anotaci. V poznámkách pod čarou se nepíše paralelní romány!

- NÁSLEDNÉ ODKAZY NA STEJNÝ PRAMEN - možnosti:

1/ Cit. výše (op. cit. – „opere citato“ + číslo poznámky)

¹Olowofoyeku, A.: *Suing Judges*. Clarendon Press, Oxford 1993, na str. 23.

²

³

⁴ Olowofoyeku, cit. výše, pozn. č. 1, na str. 25.

2/ Jménem autora a rokem vydání (americký styl)

¹Olowofoyeku, A.: *Suing Judges*. Clarendon Press, Oxford 1993, na str. 23. (Olowofoyeku 1993)

²

³

⁴ Olowofoyeku 1993, na str. 25.

- Ne nedohledatelné odkazy typu „cit. supra“ či „op.cit.“ bez udání čísla poznámky. Výjimka:
- Nový odkaz bezprostředně pod odkazem původním, pak lze odkazovat následovně:
¹Olowofoyeku, A.: *Suing Judges*. Clarendon Press, Oxford 1993, na str. 23.
² Tamtéž (Ibid), na str. 25.
- Křížové odkazy v poznámkách pod čarou nelze doporučit (špatná orientace v textu a nebezpečí posunu a zmatečnosti).

C/ CITACE JEDNOTLIVÝCH PRAMENŮ:

Literatura:

Záleží na zavedeném citačním stylu (viz výše). Každá citace literatury by však měla (v určitém pořadí) obsahovat následující údaje:

1/ Příjmení autora

2/ Křestní jméno či zkratka křestního jména (jmen). Má-li práce více jak tři autory, často se uvádí pouze jméno prvního autora s dovětkem „a kol.“, případně „et al.“

3/ Plný název knihy

4/ Číslo vydání. Jedná-li se o první vydání, není třeba jej uvádět.

5/ Nakladatel

6/ Místo vydání (je-li míst vydání více jak 3, uvádí se pouze první místo vydání)

7/ Rok vydání

8/ stranu či sled stran, na které je odkaz činěn. Možnosti – odkaz přímo na str. (str. 354), odkaz na určitou stranu a strany následující (str. 354 an), odkaz na úsek textu (str. 354 – 367). Je-li text určité publikace dále členěn číslovanými odstavci či marginálními čísly, odkazujeme na tyto jednotky nižší.

Příklad:

- Craig, P., De Burca, G., EU Law. Text, Cases, and Materials, 2nd Ed., Oxford University Press, Oxford 1998, na str. 245.

Sborníky, sbírky, pocty:

Je-li citované dílo (článek či příspěvek) obsaženo ve sborníku či sbírce více článků, uvádíme jej následovně:

- Constantinesco, L.: L'article 5 CEE, de la bonne foi à la loyauté communautaire. In: Capotorti, E. (ed.): Du droit international au droit de l'integration; Liber Amicorum Pierre Pescatore. Nomos, Baden-Baden 1987.
- Cappeletti, M.: Who Watches the Watchmen? In: The Judicial Process in Comparative Perspective. Clarendon Press, Oxford 1989.

Citace citace:

- Finch, S.: De Legibus. Buck House, London 1615, na str. 17, citováno dle, P.L.: The Doctrine of Consideration. Erehwon Ltd., Sydney 1954, na str. 62.

Články:

Každý odborný právníký časopis používá pro citace svoji zkratku, kterou je třeba respektovat – např. C.M.L.R. - Common Market Law Reports; Harv. L. Rev. - Harvard Law Review; E.L.Rev. - European Law Review, I.C.L.Q. - International Comparative Law Quarterly; Cambridge L.J. - Cambridge Law Journal; RTD eur. - Revue trimestrielle du droit européen, C.D.E. - Cahier de droit européen; JAP - Zeitschrift für Juristische Ausbildung und Praxisvorbereitung, NJW - Neue Juristische Wochenschrift; ÖJZ - Österreichische Juristen-Zeitung; RabelsZ - Rabels Zeitschrift für

ausländisches und internationales Privatrecht; ZfRV - Zeitschrift für Rechtsvergleichung, Internationales Privatrecht und Europarecht atd.

Způsob zkracování plného názvu stanoví samotný časopis svým vzorem citace.

Máme-li zkratku a nevíme, o který časopis se jedná:

Anglické zkratky : <http://www.legalabbrevs.cardiff.ac.uk/>

Evropské zkratky: <http://www.law.kuleuven.ac.be/rechtsaf/>

Při citaci článků se pak zpravidla uvádí:

anglické časopisy: *Autor* (Příjmení, zkr. jména křestního), *název článku*, [rok], *svazek*, *zkratka názvu časopisu*, *stránka*.

- Praktické provedení:
 - Rasmussen, H.: Remediating the Crumbling EC Judicial System. [2000] 37 C.M.L.Rev. 1071.
 - Toner, H.: Thinking the Unthinkable? State Liability for Judicial Acts after Factortame (III) [1997] 17 Yearbook of European Law 165.

Německé časopisy: Příjmení autora, ročník, zkratka časopisu, strana. Často je citováno v ještě kratší podobě: zkratka časopisu, ročník, strana.

- Praktické provedení: Lecheler, (2001) JuS, 120; Classen, (2000) JZ, 1157; Berkemann, (2001) JR, 13 až 20; Lindner, (2000) BayVBl., 758; Emmerich-Fritsche, (2000) BayVBl., na str. 755; Barden, (2000) VwBlBW, 425; NJW 2001, 1267 apod.

Novinové články či cases reports

- Cases: Smith v Smith, The Times, January 1, 1994, p. 24.
- „EU to bring WTO proceedings over subsidised steel“, Financial Times, August 5, 1998, p. 5.

Citace internetových pramenů:

Internetové prameny citujeme uvedením *autora dokumentu*, *jména dokumentu a kompletní adresy URL* (s výjimkou vyhledávačů) a *data*, kdy jsme danou informaci z této adresy obdrželi. Nelze citovat pouze přímým odkazem na URL!

Příklad:

- Weiler, J.H.H.: The Rule of Lawyers and the Ethos of Diplomats: Reflections on the Internal and External Legitimacy of WTO Dispute Settlement. Harvard Jean Monnet Working Paper 09/00. <http://www.jeanmonnetprogram.org/papers/00/000901.html> (23.04.2003).

Je-li dokument uzamčen (pdf) či jinak stránkovaný, pak citujeme i stránku či odstavec.

Citace legislativy:

Při citaci legislativních předpisů respektujeme způsob citace předpisů v daném právním řádu.

Odkaz je zpravidla na oficiální sbírku dané jurisdikce

Například:

- Zákon č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů ve znění pozdějších předpisů

- Transfer of Undertakings (Protection of Employment) Regulations 1981 (SI 1981/1794)
- (the) Animals (Cruel Poison) Regulations 1994 (SI 1994/1278)
- Verwaltungsgerichtsordnung (VwGO) vom 21. Januar 1960 (BGBl. I, S. 17), zuletzt geändert durch Gesetz vom 31. August 1998 (BGBl. I, S. 2600)
- Décret n° 2002-387 du 20 mars 2002 modifiant le décret n° 2001-1004 du 2 novembre 2001 relatif à l'attribution d'une prime de sujétions spéciales à certains personnels des services déconcentrés de l'administration pénitentiaire, J.O. n° 70 du 23 mars 2002 page 5170
- Nejednota evropských citací (jazyková i stylem):
 - Commission Regulation (EC) No 622/2003 of 4 April 2003 laying down measures for the implementation of the common basic standards on aviation security [2003] O.J. L 48/9
 - NAŘÍZENÍ RADY (ES) č. 1/2003 ze dne 16. prosince 2002 o provádění pravidel hospodářské soutěže stanovených v člancích 81 a 82 Smlouvy, Úř. věst. L 1/1, 4.1.2003.
 - SDĚLENÍ KOMISE: Služby obecného zájmu v Evropě (2001/C 17/04).

JUDIKATURA:

Těž respektovat způsob citace dané jurisdikce.

V anglických textech se soudní rozhodnutí uvádějí zpravidla ve formě

- *Žalobce v. žalovaný [rok] zkratka sbírky* (UKHL, All E R apod.) *číslo stránky*, případně *číslo odstavce*
- Fairchild v. Glenhaven Funeral Services, [2002] UKHL 22
- *H.P. Bulmer v. J. Bollinger S.A.* [1974] Ch. 401
- *R. v. International Stock Exchange, ex parte Else Ltd.* [1993] Q.B. 534

V německých textech se jedná o formu sbírka, svazek, strana. U sbírky německého Spolkového ústavního soudu (BVerfGE) tak například:

- BVerfGE 37, 271 – „Solange I“
- BVerfGE 52, 187 – „Vielleicht-Beschluss“
- BVerfGE 73, 339, „Solange II“
- BVerfGE 75, 223 – „Kloppenburg“
- BVerfGE 102, 147 „Bananenmarkt-Beschluss“

EVROPSKÁ JUDIKATURA

Komunitární soudy – dosavadní neexistence české verze sbírky rozhodnutí Soudního dvora, nutnost citace podle sbírky v jiné jazykové verzi:

ve francouzské sbírce: arrêt du 15 juillet 1964, Costa, 6/64, Rec. p. 1141, point xy

v anglické sbírce: Case 6/64 *Costa v. ENEL* [1964] ECR 585, paragraph xy

v německé sbírce: Urteil vom 15. Juli 1964 in der Rechtssache 6/64, Costa, Slg. 1964, 1253, Randnr. Xy

Citaci v českém textu lze přirozeně „počesřit“ v tom smyslu, že namísto „Point“, „paragraph“ či „Randnr.“ lze použít „bod“ či „odstavec“, stejně jako „Urteil“ či „arrêt“ apod. Ze struktury odkazu by však mělo být zřejmé, které sbírka je citována. Proto je naopak vhodné zachovat určení sbírky jako ECR nebo Rec. či Slg., protože z toho lze dovodit, z jaké jazykové verze sbírky bylo čerpáno (např. věc 6/64 *Costa v. ENEL* [1964] ECR 585, bod 15.)

NB: závaznou formu citace stanoví Soudní dvůr ve své první sbírce. Ta bude pravděpodobně kopírovat dosavadní francouzský způsob citace sbírky, tedy cosi v podobě - rozsudek ze dne 2. prosince 2004, *José Martí Peix v. Komise*, C-226/03 P, Sbírka rozhodnutí, s. I-10497, bod 29.

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA

ESLP vydává vlastní sbírku rozhodnutí, která je však v ČR v praxi nedostupná. Veškerou judikaturu ESLP lze však zdarma dohledat v databázi soudu HUDOC. Podle této databáze pak v praxi probíhá citace. Minimální citace, která není činěna dle tištěné sbírky, by měla obsahovat datum rozhodnutí, jména stran a číslo stížnosti.

Např: rozhodnutí ESLP z 7. června 2001, *Kress v. Francie*, stížnost č. 39594/98

ČESKÁ JUDIKATURA žádnou ustálenou citační praxi nemá. Obecně by mělo platit, že přednost má citace judikátu podle tištěné verze sbírky (Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu (C.H.Beck), Sbírka Nejvyššího správního soudu (ASPI) či jedné ze třech sbírek Nejvyššího soudu) před pouhým elektronickým uveřejněním judikátu.

Pro citaci Ústavního soudu lze doporučit formát typ rozhodnutí, datum, spisová značka, sbírka svazek, číslo ve sbírce, strana na kterou je odkazováno. Praktické provedení:

- Nález ÚS z 9. dubna 1998, III. ÚS 240/97, Sb.n.u.ÚS sv. č.10, č.44, str.293.
- Nález ÚS z 2. dubna. 1998, III. ÚS 425/97, Sb.n.u.ÚS sv. č.10, č.42, str.285
- Nález ÚS z 25. listopadu 1999, III. ÚS 470/97, Sb.n.u.ÚS sv. č. 16, č. 163, str. 203.
- Nález ÚS z 20. října 1999, I. ÚS 476/97, Sb.n.u.ÚS, sv. č.16, č.145, str.81.

Nejvyšší správní soud nově uveřejňuje veškerá svá rozhodnutí na internetu. Doporučená internetová verze citace je: forma rozhodnutí, den vydání, číslo jednací a internetová adresa Nejvyššího správního soudu;

- příklad: rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 21. 7. 2005, čj. 2 Afs 17/2004-92, www.nssoud.cz.

C/ VĚDECKÁ ETIKA

Co to je? (příhodná otázka v české právní kultuře...)

Co dělá právní vědu právní vědou?

Plagiát (původnost práce)

- Přímý
- Nepřímý

Recyklace vlastních prací

- Autocitace
- Nová publikace vlastní práce (celkové v. dílčí výstupy souboru)
- Odvary již jednou publikovaného

Poctivost při práci s prameny

- Snaha o výkladovou věrnost používaných pramenů.
- Přesvědčivosti nebude dosaženo zamlčením argumentů proti Vašemu tvrzení!

Vědecká odvaha

- Komentář by neměl končit tam, kde začíná problém.
- Přepisování myšlenek někoho jiného (či zákonodárce) je ztráta času a deviz.
- Autorita textu je dána kvalitou argumentace, nikoliv společenským postavením pisatele!

CITACE A ARGUMENTACE JUDIKATUROU

Zdeněk Kühn, Michal Bobek

[pracovní verze, zatím nepublikováno. Necitovat.]

Časopisecké články, právnícká literatura, právníci vůbec často citují soudní rozhodnutí pouze spisovou značkou. Takováto citace však způsobuje, že citované rozhodnutí nelze dohledat ani v právním informačním softwaru, ani ve veřejně dostupných sbírkách. Takováto citační praxe činí judikaturu pro právníky nepoužitelnou. I pokud lze judikaturu dohledat (např. přes spisovou značku na adrese Nejvyššího soudu ČR), může být pro právníka podstatné, z jakého zdroje je judikatura citována: například zda je to z plnotextového zdroje na internetové stránce Nejvyššího soudu nebo z editované verze v některé tištěné publikaci, kde bude obvykle soudnímu rozhodnutí přidělena také právní věta.

Ještě problematičtější je soudcovská práce v České republice a soudcovské odkazy na judikaturu. Soud někdy v klíčových momentech odůvodní určitý právní názor poukazem na „ustálenou judikaturu“. Soud někdy odkazuje účastníky na svou judikaturu, která ovšem nebyla nikde publikována a v zásadě je tedy účastníkům řízení nedostupná. Obdobná praxe přezívá na všech českých soudech, Ústavní soud ČR nevyjímaje. V této kapitole bychom chtěli analyzovat některé aspekty těchto problémů.

1. Citace rozhodnutí

Během čtyř dekad reálného socialismu ve střední Evropě zásadním způsobem poklesla právnícká kultura citace, a to včetně citace soudních rozhodnutí. V českém prostředí je kultura citací soudních rozhodnutí na embryonální úrovni: lze říci, že citace judikatury toliko spisovou značkou nemá pravděpodobně ve vyspělých zemích obdoby, neboť činí příslušné rozhodnutí nedohledatelným, případně sice dohledatelným, aniž ovšem lze určit, z jakého zdroje právník čerpá. Navíc nelze vůbec posoudit, zda citované rozhodnutí bylo či nebylo někde publikováno.

Spisová značka je sice důležitým, ale čistě vnitřním evidenčním nástrojem soudu. Citace spisovou značkou je projevem obecnějšího jevu, kdy je judikatura tříděna a anotována podle kritérií, jež jsou spojena s podáním, nikoli s rozhodnutím. Na judikátu je ale právě důležitý způsob, jímž soud naložil s podáním. Pohled do zahraničí ukazuje, že judikatura musí být vyhledatelná jak podle vstupních, tak výstupních charakteristik (např. aplikované normy, typ rozhodnutí, procesní postup apod.).

Citační kulturu judikatury v Česku nelze pochopitelně srovnávat s angloamerickými zeměmi, kde je vysoká kultura citace zdrojů rozhodnutí tradicí. I srovnání s okolními zeměmi, zejména Německem, Rakouskem nebo Polskem, však pro českou právní kulturu vyznívá dosti špatně. Ostatně ani Ústavní soud ČR donedávna necitoval náležitě své vlastní nálezy, tedy vedle spisové značky alespoň číslem svazku a úvodní strany.

Pouhým nahlédnutím do jakéhokoliv svazku Sbírký nálezů a usnesení ÚS ČR nebo jakékoliv jiné sbírky soudních rozhodnutí lze zjistit, že žádná jednotná citační praxe dnes v České republice neexistuje. Současný způsob citace typu „nález III. ÚS 84/94, Ústavní soud: Sbírka nálezů a usnesení, C.H. Beck, Praha 1994, sv. 3, str. 257 násl.“ vzbuzuje pochybnosti. Je příznačné, že v zemích jako je Německo či USA existují rozsáhlé, byť zpravidla neoficiální, návody pro zkracování citovaných pramenů. Čas je

pro právníky důležitý, a není větší plýtvání času než citovat nálezy ÚS způsobem shora uvedeným nebo Listinu jako „Listinu základních práv a svobod, vyhlášenou usnesením předsednictva ČNR jako č. 2/1993 Sb.“, event. trestní zákon jako „zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.“ Jednoduchá citace Listiny jako „Listina“ nebo trestního zákona jako „tr.zák.“ nemůže vystavit jakéhokoliv právníka či poučenějšího laika otázce, o jaký dokument se vlastně jedná.

Např. v USA z citace rozhodnutí „*Roe v. Wade*, 410 U.S. 113 (1973)“, vyčteme, že jde o rozhodnutí z roku 1973 publikované ve 410. svazku rozhodnutí Nejvyššího soudu USA, které začíná na straně 113. Z citace rozhodnutí „*Simmerman v. Corino*, 27 F.3d 58, 64 (3d Cir. 1994)“ vyčteme, že jde o rozhodnutí federálního odvolacího soudu tzv. třetího federálního soudního okrsku (*circuit*) z roku 1994, publikované v třetí řadě rozhodnutí federálních soudů (vyjma Nejvyššího soudu), ve svazku 27 této třetí řady, na str. 58, přičemž konkrétní citát pochází ze str. 64. V obou případech prvně jmenovaná osoba určuje žalobce (resp. odvolatele), druhá žalovaného (resp. toho, kdo se neodvolal, nevedl tedy v pohyb odvolací řízení). V Německu z extrémně krátké citace „BGHZ 82, 296 (298)“ vyčteme, že jde o rozhodnutí Spolkového soudního dvora v civilních věcech uveřejněné ve sbírce civilních rozhodnutí tohoto soudu¹ ve svazku č. 82, které počíná na straně 296, přičemž citace je ze strany 298. Spisová značka není vůbec citována. V Rakousku z citace „VfSlg. 11.738/1988“ poznáme, že jde o rozhodnutí Spolkového ústavního dvora (Verfassungsgerichtshof - VfGH) z roku 1988 uveřejněného ve sbírce jeho rozhodnutí² pod celkovým pořadovým číslem 11.738 publikovaných rozhodnutí tohoto soudu.³ V Polsku z citace „K.26/98, OTK ZU 2000, nr. 2, poz. 57“ vyčteme, že jde o rozhodnutí polského Ústavního tribunálu publikované ve Sbírce jeho rozhodnutí⁴ v sešitě 2, jako rozhodnutí č. 57.

Z podaných příkladů je vidět, že ve všech právních systémech probíhá citace ve zkratkách, které jsou všeobecně v daném právním diskursu akceptované. Důvodem je jak úspora času, tak úspora místa, a tedy celkové zefektivnění právního diskursu.⁵

Citace publikovaných rozhodnutí pouze spisovou značkou bývá ve výše uvedených právních kulturách nepředstavitelná. Tato praxe nicméně doznává mírných změn v souvislosti s elektronickou publikací judikatury. Kupříkladu Spolkový ústavní soud publikuje od 1. ledna 1998 veškerá svá rozhodnutí elektronicky na své internetové adrese <http://www.bverfg.de/>. Verze publikovaná elektronicky odpovídá doslovně úřednímu znění publikované judikatury. V případě potřeby je také možné ze stránek Spolkového ústavního soudu získat digitálně signovanou verzi rozhodnutí. Spolkový ústavní soud nabízí elektronickou verzi publikace jako plnohodnotnou alternativu tištěné sbírky, a to i pro citaci judikatury. Soud sám stanoví způsob citace elektronicky publikované judikatury jako: BVerfG, [Aktenzeichen] vom [Datum], [Absatz-Nr.], <http://www.bverfg.de/>. V tomto způsobu citace je pak užito spisové značky (*Aktenzeichen*).

¹ Entscheidungen des Bundesgerichtshofs in Zivilsachen.

² Sammlung der Erkenntnisse des VfGH.

³ Všimněme si, že Rakousko stále následuje tradici citace započaté již v 19. století (obdobně jako v Československu do roku 1948)

⁴ Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, Zbiór Urzędowy.

⁵ Godan Jürgen Christoph, A Uniform International Citation System? Pros and Cons On the Background of the German Experience, *International Journal of Legal Information* sv. 23, na str. 9 násl. (1995).

Stejně tak lze citace pouze spisovou značkou použít v mezičase od vyhlášení a elektronického zveřejnění určitého rozhodnutí, které zpravidla probíhají současně, do jeho řádné publikace v některé z tištěných či elektronických sbírek. Značný význam může mít podobný dočasný způsob citace v případě citace rozhodnutí komunitárních soudů, kde s ohledem na dlouhé prodlevy v publikaci jednotlivých jazykových verzí sbírek může trvat rok a více než je daný judikát řádně publikován. Je-li však určitý judikát citován pouze spisovou značkou, je nutné citační údaj doplnit o datum rozhodnutí a především zdroj, odkud autor text rozhodnutí získal (internetové stránky Nejvyššího soudu ČR, Ústavního soudu ČR, Soudního dvora, apod.). Výše uvedené odchylky však nic nemění na skutečnosti, že citace publikované judikatury pouze spisovou značkou je nepřípustná.

Skutečnost, že narozdíl od všech právě uvedených zemí a u nich podaných příkladů v Česku neexistuje žádná ustálená forma citace judikatury Ústavního soudu nebo Nejvyššího soudu, je dokladem určité nedospělosti českého právního diskursu. Neexistence jednotné citační praxe dokazuje nevypěstlost právní kultury, která přinejmenším implicitně s potřebou sjednocení citace nepočítá, neboť samotní právníci preferují vágní odkazy (např. o ničem nevypovídající fráze typu „*podle ustálené judikatury*“⁶) před adresnou a jasnou citací. Rozšíření evropského právního diskursu do střední Evropy tak připraví českým právníkům nejednu horkou chvíli, protože přesná citace judikatury je v evropském prostředí *conditio sine qua non* racionálního právního diskursu.⁷

S ohledem na neexistenci jednotné citační praxe lze příkladmo doporučit následující citaci judikatury:⁸

(1) Citace publikovaného rozhodnutí Ústavního soudu jako „nález III. ÚS 138/2000, Sb.n.u.ÚS sv. 21, str. 451 (455)“. Tato citace obsahuje všechny informace podstatné pro vyhledání zdroje citace, tedy nález sp.zn. III. ÚS 138/2000, publikovaný ve 21. svazku Sbírký nálezů a usnesení počínaje str. 451, přičemž konkrétní citace je ze stránky 455. S ohledem na konformnost práce s judikaturou lze doporučit německou praxi, kde se závažnější kauzy označují také s ohledem na druh problému, který rozhodnutí řeší. Příkladem je „nález Pl. ÚS 5/01, Sb.n.u.ÚS sv. 24, str. 79, také č. 410/2001 Sb., mléčné kvóty.“⁹

Pokud zatím rozhodnutí Ústavního soudu nebylo publikováno, nicméně je přístupné na internetové stránce Ústavního soudu, lze doporučit následující citaci: „nález III. ÚS 107/04 (restituce zámku Opočno), zatím nepublikováno, viz <http://www.judikatura.cz>.“

(2) V uvedeném stylu lze doporučit též citaci další judikatury. Rozhodnutí publikovaná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek lze citovat např. „usnesení NS ČR sp. zn. 29 Odo 196/2001 Sb.r.civ. č. 70/2001“. Jiným příkladem budiž „usnesení NS ČR 29 Odo 1154/2003, in: Soudní judikatura č. 4/2004, č. 76, str. 305-306.“ Obdobně lze

⁶ Takovouto frází lze užít jen zcela výjimečně, u notorií typu „Ústavní soud není podle své ustálené judikatury součástí obecného soudnictví ani není obecným soudům nadřízen.“

⁷ Bapuly, B., The Application of EC law in Austria, IWE Working Papers Series No. 39, June 2003, <http://www.iwe.oew.ac.at/>, str. 15 (navštíveno 23. 5. 2004).

⁸ Tento příklad si nečiní nárok na to být jakkoliv vyčerpávající či konečný. V zahraničí se těmto otázkám věnují rozsáhlé publikace a budoucí právníci jsou již na právnických vychovávání k technice přesné a adresné citace včetně odpovídajících zkratk. Srov. Godan, op.cit.

⁹ Tato kauza řešila ústavnost zemědělských kvót na produkci mléka.

citovat rozhodnutí NS ČR publikovaná v Souboru rozhodnutí Nejvyššího soudu např. takto: „usnesení NS ČR 25 Cdo 1013/2002, Soubor sv. 23: C 1676“. Rozhodnutí publikovaná pouze na internetové stránce NS ČR lze citovat spisovou značkou a odkazem na <http://www.nsound.cz>.

Pokud v budoucnu odpadne iracionální praxe anonymizace soudních rozhodnutí, bude vhodné k uvedeným citačním modelům doplnit též jména relevantních stran řízení, např. nález III. ÚS 31/97, Sb.n.u. ÚS sv. 8, str. 149, Škoda Auto.

2. Argumentace nepublikovanou judikaturou

Průvodním jevem špatného a možno říci protiústavního nakládání s judikaturou je citační praxe některých soudů (z vrcholných českých soudů zejména Nejvyššího správního soudu a Ústavního soudu), které ve svých rozhodnutích odkazují na vlastní judikáty, které si ovšem účastník nemohl běžnou cestou opatřit, neboť nebyly nikde publikovány. Na to kriticky upozornil i štrasburský ESLP.¹⁰ Možno říci, že v případě, kdy určitý soud rozhodne s odkazem na svou nepublikovanou judikaturu, mohl by se tímto rozhodnutím dotčený účastník s úspěchem domáhat svých práv u ESLP, neboť český stát nedostál své povinnosti učinit právo sdělným. Jak jsme ukázali již v kapitole I., z hlediska ESLP je právem i soudní judikatura.

Je zarážející, že ani v praxi Ústavního soudu není výjimečné, že stěžovatel je ve své věci odkázán na nepublikovaná usnesení, která věc sice nějakým způsobem řeší, která si však ani advokát-specialista na Ústavní soud nemohl žádným rozumným způsobem opatřit. Např. v jedné ústavní stížnosti stěžovatelka komplexně polemizovala s jedním publikovaným usnesením Ústavního soudu o tom, že proti rozhodnutí vyšetřovatele o odložení věci nelze podat ústavní stížnost, a poukazovala na to, že tam uvedený názor byl dalším vývojem českého právního řádu překonán. Ústavní soud nicméně k námitkám stěžovatelky uvedl: „*Ústavní soud, na rozdíl od stěžovatelky, nepovažuje závěry uvedené např. právě v usnesení sp. zn. I. ÚS 84/99, za překonané, či ojedinělé (viz. např. usnesení ze dne 6. srpna 2002, sp. zn. IV. ÚS 186/02 či sp. zn. I. ÚS 580/2000 ze dne 13. července 2001 a další).*“ Usnesení tak na stěžovatelku klade nároky znát a argumentačně se vypořádat též s judikaturou, kterou stěžovatelka znát nemohla.¹¹

Dokud není určité soudní rozhodnutí publikováno,¹² nemůže hrát žádnou autoritativní ani argumentační funkci v soudcovském odůvodnění. Soud, který svá relevantní rozhodnutí nepublikuje, nemůže tato rozhodnutí ani ve své argumentaci jakkoliv účinně použít. Jinými slovy naše teze klade na soudce povinnost vždy znovu rozvést do všech detailů příslušnou právní argumentaci, kterou odpovídá na argumenty účastníka řízení. Existující nepublikovaná judikatura působí toliko v rámci požadavků

¹⁰ Stěžovatelé v případech *Zvolští, resp. Běleš a ostatní proti ČR* s úspěchem namítali, že přísnost ÚS při posuzování přípustnosti ústavních stížností není doprovázena možností stěžovatelů se s touto praxí seznámit (rozhodnutí ze dne 12. 11. 2002 v případě ze dne 12. 11. 2002 *Zvolský a Zvolská proti ČR*, 46129/99, § 53 in fine, nebo rozhodnutí z téhož dne ve věci *Běleš a ostatní proti ČR*, 47273/99, § 65): „*Soud má dále za to, že jednotlivci se jen s obtížemi může obeznámit s tímto postupem současného podávání prostředků nápravy vzhledem k tomu, že rozhodnutí soudce zpravodaje Ústavního soudu o odmítnutí ústavních stížností se zveřejňují pouze ... velmi zřídka.*“

¹¹ Usnesení IV. ÚS 537/02 (nepublikováno).

¹² Postačí třeba i jen internetová publikace, která ovšem umožní právníkovi najít relevantní rozhodnutí plnotextovým vyhledávačem. Měl-li by snad Ústavní soud publikovat svá rozhodnutí na Internetu jen jako neuspořádanou sumu dat, v nichž nebude možno vyhledávat fulltextově, neměla by samozřejmě taková publikace žádnou hodnotu.

interní institucionální konzistence soudcovského rozhodování, nikoliv navenek vůči třetím osobám. V případě zmíněném v předchozím odstavci nedostál Ústavní soud povinnosti vysvětlit, proč vývoj právního řádu daný právní názor nepřekonal, neboť argument, že tak Ústavní soud judikuje opakovaně, nemohl mít s ohledem na neověřitelnost tohoto faktu žádnou argumentační funkci.

Naopak soudce, který se opírá o judikaturu publikovanou, může využít její normativní síly, a bez zbytečných detailů odkázat na již existující judikaturu. V tomto smyslu nutno chápat i nálezy Ústavního soudu ČR, který zrušil možnost neodůvodňovat rozhodnutí NS ČR odmítající tzv. nenároková dovolání (viz také kapitola 2). Ústavní soud k tomu mj. uvedl, že

„uvedení stručných důvodů, o které Nejvyšší soud své odmítavé rozhodnutí opřel (např. citací judikátů tohoto soudu, které věc řeší, a pro jejichž změnu či odchýlení se od nich neshledal soud důvod), nemohou Nejvyšší soud zatížit významným způsobem, a tedy ani významně ovlivnit celkovou délku soudního řízení ...“¹³

3. Neurčitá a vágní citace judikatury

Problémem souvisejícím je častá praxe českých soudů, které účastníky odkazují v určitém kontroverzním právním názoru na „ustálenou judikaturu“, aniž další citací upřesní, kde lze onu judikaturu najít a tak si ověřit, nakolik je vskutku „ustálená“, nakolik je argumentačně pevná, propracovaná, a nakolik je argumentace touto judikaturou na danou kauzu přiléhavá.¹⁴ Nejde jen o problém soudů, ale právníků obecně, kteří pravděpodobně v důsledku vlastní pohodlnosti a neexistence citační kultury preferují takovéto vágní odkazy před adresnou a jasnou citací. Obdobnou praxi kritizoval i Ústavní soud, který v nedávném nálezu upozornil:

„Dle Vrchního soudu nejsou „dle soudní praxe“ společníci společnosti s ručením omezeným účastníky v řízení o návrhu na zrušení společnosti s likvidací dle § 68 odst. 6 obchodního zákoníku. Vrchní soud nijak neupřesnil, o jakou „soudní praxi“ se jedná a kde byla rozhodnutí této praxi odpovídající publikována. Takovýto odkaz na nijak nespecifikovanou „soudní praxi“ tedy nemá žádnou vypovídací hodnotu a nemohl tudíž rozhodnutí vůči stěžovatelům nijak justifikovat. Navíc je takovýto právní závěr v rozporu jak s relevantní právní doktrínou (srov. např. výklad k § 75b v práci Dědič J., Obchodní zákoník. Komentář. Díl I.: § 1-92e, Praha 2002, str. 740), tak zejména s judikaturou Ústavního soudu ...“¹⁵

4. Citace rozhodnutí komunitárních soudů

Citace a práce s judikaturou Soudního dvora v českém právním řádu vykazují několik zvláštností, které vzhledem k novosti těchto postupů pro většinu českých právníků vyžadují detailnější výklad. Judikatura Soudního dvora je publikována ve všech úředních jazycích Evropské unie, tedy například jako *European Court Reports* (En), *Recueil de jurisprudence* (Fr), *Sammlung der Rechtsprechung* (De), *raccolta della giurisprudenza* (It) apod. V češtině je, či lépe řečeno bude, její oficiální název zřejmě Sbírka rozhodnutí (Soudního dvora a Soudu prvního stupně). Zatím nicméně žádná sbírka rozhodnutí Soudního dvora v českém jazyce neexistuje.

Každá z jazykových verzí sbírky má svoji charakteristickou barvu obalu: francouzská modrou, anglická růžovou, německá žlutou apod. Starší ročníky sbírky let 60-tých či 70-tých obsahovaly pár svazků a maximálně několik set stran. Ročníky novější

¹³ Viz nálezy Pl. ÚS 1/03 Sb.n.u. ÚS, sv.32, str.131, také jako č. 153/2004 Sb.

¹⁴ Takovouto frází lze užít jen zcela výjimečně, u notorií typu „Ústavní soud není podle své ustálené judikatury součástí obecného soudnictví ani není obecným soudům nadřízen.“

¹⁵ Nálezy I. ÚS 83/04, zatím nepublikováno, viz <http://www.judikatura.cz>.

(například rok 2000) obsahují 12 svazků a přibližně 12 tisíc stran, a to pouze pro judikaturu Soudního dvora. Mají-li se přičíst i rozhodnutí Soudu prvního stupně, pak celá sbírka dosahuje přibližně 17 tisíc stran textu jen za rok 2000.

Sbírka je průběžně číslována. Od vzniku Soudu prvního stupně v roce 1989 se sbírka dělí na dvě části, označené římskými číslicemi I a II. V části I sbírky jsou publikována rozhodnutí Soudního dvora, v části II sbírky pak rozhodnutí Soudu prvního stupně. Dochází tak vlastně k rozštěpení sbírky na dvě části, obě části jsou však publikovány průběžně a někdy i v jednom svazku. Při citaci sbírky od roku 1989 je proto vždy nutné uvádět římské číslo před číslem stránky. Například v ročníku sbírky 1995 na straně I-552 je text rozhodnutí Soudního dvora, zatímco II-552 obsahuje judikaturu Soudu prvního stupně. Od roku 1994 jsou rozhodnutí Soudu prvního stupně v zaměstnaneckých věcech publikována samostatně, mimo hlavní sbírku, ve zvláštní „Sbírce zaměstnaneckých případů“ (*European Court Reports – Staff Cases, Recueil de jurisprudence – Fonction publique, Sammlung der Gemeinschaftsrechtsprechung – Öffentlicher Dienst*). Vzhledem k tomu, že tato rozhodnutí nemívají všeobecný význam, případy se zde publikují pouze v originálním jazyce případu spolu se shrnutím do ostatních úředních jazyků.

Sbírky jsou v současnosti publikovány s více jako jednoletým zpožděním. Tištěná sbírka případů za rok 2004 bude kompletně publikována nejdříve v roce 2005, realističtěji však až někdy v roce 2006. Důvodem tohoto zpoždění je časově nákladný překlad rozhodnutí Soudního dvora do jednotlivých jazyků Společenství. Výjimkou je francouzská verze sbírky, která je zpravidla přístupná několik měsíců po konci kalendářního roku. Důvodem je skutečnost, že vnitřním jazykem Soudního dvora je francouzština. Všechny dokumenty jsou proto do tohoto jazyka překládány, ať už je jazykem řízení kterýkoliv z oficiálních jazyků Soudního dvora.

První sbírka rozhodnutí za rok 2004 v českém jazyce vyjde nejprve někdy koncem roku 2005, kompletní sbírka za rok 2004 asi až někdy v roce 2006. Rozhodnutí Soudního dvora vydaná před českým přistoupením nebudou nikdy všechna přeložena. Překládat se bude pouze 869 rozsudků tzv. historické judikatury (*jurisprudence historique*), vybraných Oddělením překladů Soudního dvora. Jedná se o výběr rozhodnutí nejzásadnější povahy, která budou přeložena a vydána ve zvláštním vydání české sbírky. Tyto překlady však v současnosti ještě nejsou dokončeny a potřebné vydání historické judikatury zůstává zatím v nedohlednu.

Při citaci rozhodnutí Soudního dvora je třeba dbát dvou hlavních věcí. Za prvé se jedná o obecný požadavek přesnosti a dohledatelnosti odkazů. Druhá charakteristika odkazů na judikaturu Soudního dvora je pak již výlučně komunitárního záležitosti: jedná se o problém jazykového Babylonu Evropské unie a existence různých verzí sbírek v různých jazycích.

Jak již bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, citace jakéhokoliv rozhodnutí pouhou spisovou značkou je naprosto nepostačující. Proto nelze akceptovat styl odkazů na nějaký právní princip obsažený v rozhodnutí Soudního dvora způsobem *číslo případu* a *jméno stran(y)*. Novější případy Soudního dvora (a především Soudu prvního stupně) čítají zpravidla desítky, někdy i stovky stran ve sbírce. Extrémním příkladem je zde například rozhodnutí Soudu prvního stupně z roku 2000 ve spojených případech *T-25/95 Cimenteries CBR v. Komise*. Rozhodnutí zabírá celý jeden svazek sbírky (svazek 3 (B) za rok 2000). Rozhodnutí má 1291 stran a čítá 5134 odstavců. Odkaz třeba na tento případ jen číslem případu a jmény stran znamená, že si čtenář má pročíst 1291 stran a hledat, k

čemu odkaz směřuje. Formální úprava judikátu Soudního dvora má tu výhodu, že dnes již všechny judikáty mají číslované odstavce. Elektronická verze rozhodnutí respektují číslování odstavců zavedené sbírkou. Díky tomu i autor, který pracuje s elektronickou verzí rozhodnutí Soudního dvora, může citovat na odstavec přesně.

V současné době jsou navíc již všechny jazykové verze sbírky synoptické, tedy v podobě, kde v každé jazykové verzi je pro stejný úsek textu stejné číslo stránky a stejný odstavec. Ve starších verzích sbírky, stejně tak jako ve vydáních historických judikátů v jazykových verzích států, které ke Společenství přistoupily po jeho založení, však spolu počáteční strany a čísla odstavců nemusí korespondovat. Jednotné číslování odstavců ve sbírkách bylo zavedeno až od roku 1969, synoptická publikace stejného číslování ve všech jazykových verzích sbírky až v roce 1979.¹⁶ To znamená, že před tímto rokem spolu jednotlivé sbírky nemusí korespondovat. Právník pracující se sbírkou z roku 1967 najde ve sbírce anglické na stejné stránce jiný text než ve sbírce francouzské.

Pro řádnou citaci rozhodnutí Soudního dvora v českém právním prostředí lze tedy doporučit následující: Pro citaci rozhodnutí Soudního dvora vynesených po 1. květnu 2004 citovat dle české verze sbírky, která snad v nejbližší době spatří světlo světa. Při citaci starších judikátů, které budou obsaženy ve sbírce historické judikatury, používat přednostně citace českého překladu. Jestliže určitý případ není obsažen ve sbírce historické judikatury, pak bude třeba citovat podle některé z existujících jazykových sbírek s jasným udáním, na kterou jazykovou verzi je odkaz činěn. Tuto starší judikaturu však nebude možné citovat odkazem na českou „Sbírku rozhodnutí Soudního dvora“ (za předpokladu, že určitý případ nebude obsažen ve zvláštním vydání historické judikatury), protože ta česká sbírka pro kompletní judikaturu před 1. květnem 2004 neexistuje a existovat nebude. Korektní citace rozhodnutí Soudního dvora před českým přistoupením by proto měla zvolit jednu jazykovou verzi sbírky, kterou bude citovat a soustavně se jí držet. Ostatně takto to činí i Soudní dvůr, když ve své judikatuře v českém jazyce při odkazech na judikaturu starší, která v češtině neexistuje, cituje odkazem na francouzskou sbírku. Praktické provedení v jednotlivých jazykových verzích by u odkazu na bod rozhodnutí vypadalo následovně:

- *ve francouzské sbírce*: arrêt du 15 juillet 1964, Costa, 6/64, Rec. p. 1141, point xy
- *v anglické sbírce*: Case 6/64 Costa v. ENEL [1964] ECR 585, paragraph xy
- *v německé sbírce*: Urteil vom 15. Juli 1964 in der Rechtssache 6/64, Costa, Slg. 1964, 1253, Randnr. Xy¹⁷

Jak vidno, každá sbírka má citované rozhodnutí na jiné stránce. Volba sbírky záleží na jazykové výbavě autora, lze však doporučit volbu sbírky v jednu z „hlavních“ evropských jazyků, tedy angličtině, francouzštině či němčině. Autor by totiž měl čtenáři dát možnost odkaz dohledat, což může být pro většinu odkazů na finskou či řeckou

¹⁶ Vedlejším produktem synoptického způsobu publikace rozhodnutí Soudního dvora je zajímavé srovnání nároků na prostor, která má ten který jazyk zapotřebí pro vyjádření stejných myšlenek. Zatímco německá (žlutá) sbírka rozhodnutí Soudního dvora bývá hustě popsána, stránky růžové sbírky anglické jsou poloprázdné.

¹⁷ Citaci v českém textu lze přirozeně „počeštit“ v tom smyslu, že namísto „Point“, „paragraph“ či „Randnr.“ lze použít „bod“ či „odstavec“, stejně jako „Urteil“ či „arrêt“ apod. Ze struktury odkazu by však mělo být zřejmé, které sbírka je citována. Proto je naopak vhodné zachovat určení sbírky jako ECR nebo Rec. či Slg., protože z toho lze dovodit, z jaké jazykové verze sbírky bylo čerpáno.

sbíрку dost problematické.¹⁸ Jak bude přesně vypadat správný odkaz na českou verzi sbírky rozhodnutí určí sám Soudní dvůr v první publikaci prvního svazku sbírky v českém jazyce.¹⁹

Většina práce s judikaturou Soudního dvora v dnešní době probíhá již spíše elektronicky. Elektronické verze rozhodnutí Soudního dvora jsou přístupné na internetových stránkách Soudního dvora (<http://www.curia.eu.int>). Elektronické verze mohou doznat změn, proto jedině znění zveřejněné ve sbírce je závazné a v případě rozporů má přednost před elektronickou verzí.

Elektronický přístup k judikatuře Soudního dvora je možný buď přes placené nebo neplacené databáze. Hlavní neplacenou databázi obsahují internetové stránky Soudního dvora na stránce <http://www.curia.eu.int/en/content/juris/index.htm>. Hledání v rozhodnutích Soudního dvora je možné dvěma způsoby. Pro judikaturu Soudního dvora (a Soudu prvního stupně) od 17.6.1997 do současnosti lze použít vyhledávací stránku <http://www.curia.eu.int/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=cs>. Starší judikatura je přístupná na stránkách Soudního dvora pouze v numerické databázi podle čísel případů a to buď v anglické nebo francouzské verzi na <http://www.curia.eu.int/en/content/juris/index.htm>. V databázi práva EU Eur-lex však lze rozhodnutí vyhledávat rovněž podle jejich čísel, popřípadě data vydání, nebo i pomocí vyhledávání textového. Vyhledávání judikatury v Eur-lexu je dostupné na http://europa.eu.int/eur-lex/en/search/search_case.html. Další možností hledání judikatury je databáze JurisVista na stránkách TAIEXU. Ta je dostupná na <http://jurisvista.taieux.be>. Jedná se o věrnou kopii naskenovaných stran sbírky rozhodnutí Soudního dvora, a to buď ve francouzštině, nebo angličtině.²⁰

Ač jsou stránky Soudního dvora a jiné neplacené databáze velice užitečné, jejich problém spočívá v tom, že neposkytují více informací než holý text rozsudku, maximálně text rozšířený o klíčová slova. Neobsahují však křížové odkazy na starší či novější judikaturu k dané problematice nebo odkazy na relevantní doktrinní literaturu. Starší případy na stránkách Soudního dvora nebo EUR-lexu neobsahují navíc ani stanoviska generálních advokátů. Tento, pro studium určité problematiky nedocenitelný servis poskytují pouze placené databáze typu Celex, ILI, Lawtel, Lexis-Nexis, Westlaw, Butterworths Online apod. Nejdůležitější evropskou databází je bezesporu Celex (http://europa.eu.int/celex/html/celex_cs.htm). Ostatní (komerční) databáze jej často přejímají či s ním mají smlouvy ohledně čerpání dat. Celex byl od 1. července 2004 otevřen uživatelům zdarma, od 1.1.2005 došlo ke sloučení jeho základního vyhledávacího menu s EUR-lexem, základní vyhledávání je k dispozici zdarma. Celex ale není od svého sloučení s EUR-lexem dále aktualizován a novější materiály je třeba dohledat v EUR-lexu.

¹⁸ Na druhou stranu ale pokud se jedná na odkazy novější judikatury, kde jsou již všechny sbírky synoptické, tak je přirozeně možné dohledat stejný odstavec třeba ve francouzské sbírce. Pak ale nastává problém jiný: Finsko přistoupilo k Evropským společenství až od 1.1. 1995 a finská verze sbírky je sama o sobě dost mezerovitá, s tím že i Finové mají pro období před přistoupení pouze sbírku historické judikatury a nikoliv sbírku kompletní.

¹⁹ Jestliže bude i při vytváření české sbírky Soudní dvůr brát za vzor francouzskou verzi, pak by mohl plný odkaz na českou verzi sbírky vypadat třeba následovně: rozsudek ze dne 2. prosince 2004, *José Martí Peix v. Komise*, C-226/03 P, Sbírna rozhodnutí, s. I-10497, bod 29.

²⁰ Další praktické materiály pro výzkum a dokumentaci v podobě anotaci rozhodnutí, souhrnů a digest judikatury lze získat, bohužel pouze ve francouzštině, na stránkách Soudního dvora www.curia.eu.int/fr/institut/presentationfr/index_savoirplus.htm (10.08.2005)

4. Zvláštnosti argumentace komunitárním právem

Argumentace komunitárním právem a jeho výklad vykazují pro vnitrostátního právníka několik zvláštností. Zvláštnosti nejsou dány tím, že by Soudní dvůr využíval nějaké speciální výkladové či argumentační techniky, vnitrostátnímu právu neznámé. Rozdíl je spíše v tom, v jakém poměru či jakém pořadí Soudní dvůr v podstatě „klasické“ metody výkladu využívá. I při výkladu vnitrostátního práva se lze setkat s výkladem teleologickým či systematickým. V procesu aplikace čistě vnitrostátního práva však těmto postupům není dána taková váha jako v procesu aplikace práva komunitárního.

Správná aplikace komunitárního práva na vnitrostátní úrovni vyžaduje zohlednění specifik komunitárního práva v procesu argumentace. Doslovný výklad ustupuje do pozadí, větší důraz je třeba klást na smysl a účel daného ustanovení, systematicku a logiku systému komunitárního práva. Mnoho textů komunitárního práva prostě nelze doslovně vykládat. Všechny legislativní texty se rodí metodou kompromisu. Komunitární legislativu je navíc nutné z jazyka, ve kterém se zrodila, přeložit do další devatenácti. To samé platí o rozhodnutí komunitárních soudů. Kompromis dosažený v mnohonárodním prostředí, kde drtivá většina soudců nejedná ve své mateřštině, musí být následně přeložen do všech ostatních jazyků.²¹ Vyjádřeno literárním povzdechem generálního advokáta Manciniho, „*Mám pochyby, zda by Marguerite Yourcenar nebo Graham Greene byli připraveni číst každé ráno jeden či dva kousky komunitární legislativy proto, aby „chytily literární slinu“, jako Stendhal čítával články Code civil.*“²²

Pro českého právníka za těchto okolností vystupuje do popředí nutnost občasného použití srovnávacího jazykového výkladu v argumentačním procesu aplikace komunitárního práva. To přirozeně neznamená, že český právník má neustále paralelně číst několik jazykových verzí. Srovnávací jazykový výklad je zde pro případ pochyb či nejasností, úkazu při čtení komunitárních textů bohužel častého. V případě nových členských států je tato potřeba umocněna tím, že většina překladů komunitárního práva byla činěna dosti narychlo, což jejich srozumitelnosti zrovna nepříspělo. V případě nejasností či nepřesností v české verzi je proto vhodné konzultovat verzi francouzskou, anglickou či německou. Je přirozeně možné konzultovat i verze jiné. Menší komunitární jazyky však bývají ve stejné pozici, jako je čeština. Zohlednit proto kupříkladu portugalskou nebo finskou verzi může být prospěšné, je však třeba mít na paměti, že se taktéž může jednat o druhý nebo třetí překlad. Naopak v případě „hlavních“ jazyků byl daný dokument buď přímo v daném jazyku vypracován (angličtina, francouzština), nebo

²¹ V ideálním případě se jedná pouze o jeden překlad, tedy z jazyka A do jazyka B. V případě „menších“ jazyků (tj. i češtiny) však tento ideální stav neplatí a překlady bývají kupříkladu na Soudním dvoře činěny přes třetí, větší „pivotní“ jazyk. Jestliže tedy existuje dokument, který byl Soudnímu dvoru předložen třeba v estonštině a ten má být přeložen do češtiny, překlad se neodehraje přímo, ale přes třetí jazyk. Kvalita podobného překladu pak i při nejlepších překladatelských schopnostech trpí.

²² Stanovisko generálního advokáta Manciniho ve věci 100/84, *Komise v. Spojené království (Anglo-Polish Fishing)* [1985] ECR 1169, citováno dle [1985] 2 C.M.L.R. 199, na str. 204. Generální advokát zde odkazuje na skutečnost, kterou Stendhal zmiňuje v osobním dopise Honoré de Balzacovi z 30. října 1840, kde píše: „*Při psaní „la Chartreuse“ [myšlena Kartouza parmská] jsem čítával každé ráno dvě nebo tři stránky Code civil [Občanského zákoníku z r. 1804], abych chytíl slinu [„pour prendre le ton“] a byl vždy přirozený.*“ Text francouzského občanského zákoníku byl (a stále je) považován za vzor srozumitelného, jednoduchého a přitom přesného právníckého vyjadřování.

se alespoň jedná o první překlad (němčina, italština, španělština). V případě judikatury Soudního dvora bývá původním jazykem francouzština.²³

Nikdo přirozeně po českém soudci nečeká, že se přes noc stane polyglotem. Zde lze však spatřovat smysluplné pole působnosti pro kvalitní právní zastoupení účastníků řízení, kdy právní zástupci soudce upozorní na skutečnost odlišného výkladu a problému v české verzi komunitárního předpisu (viz níže). Na druhou stranu je pravdou, že komunitární právo ukládá povinnost srovnávacího jazykového výkladu v případě nejasností mezi jednotlivými jazykovými verzemi přímo soudci. Nelze-li rozdíly překonat srovnávacím jazykovým výkladem, pak musí soudce vzít ohled na účel a smysl ustanovení a jeho kontext v systému komunitárního práva.²⁴ Povinnost zohlednit jednotlivé jazykové verze tíží o poznání silněji soudy posledního stupně, jestliže se domnívají, že projednávaná otázka komunitárního práva je jasná.²⁵

Nikoliv běžným, v praxi však neprávem opomíjeným způsobem argumentace v rámci Evropské unie je argumentace horizontální, tedy argumentace právní úpravou či judikaturou soudy jiného členského státu. Zde je třeba odlišit několik situací. Povinnost argumentačně se vypořádat s právní úpravou jiného členského státu v případě přímého odkazu komunitární nebo českou úpravou (vztah s mezinárodním prvkem) je nepochybná. Zohlednit právní úpravu a judikaturu v jiných členských státech však lze i v případech absence přímého odkazu. Jedná se kupříkladu o situaci, kdy dochází k implementaci stejné směrnice ve všech členských státech. Směrnice (a komunitární právo obecně) však přirozeně neupravuje všechny otázky související. Řešení těchto otázek ponechává na autonomii členských států. Při absenci legislativy i judikatury na komunitární úrovni, soudy a orgány členských států často tápou při výkladu určitého pojmu, který by měl mít stejný obsah ve všech členských státech. V podobné situaci dává smysl zohlednit praxi v jiných členských státech za předpokladu, že stejnou otázku již soudy jiného členského státu řešily.

Nedá se říci, že by soudy členského státu (s výjimkou soudů posledního stupně²⁶) měly povinnost pouštět se do podobného komparativního cvičení.²⁷ Něco jiného jsou teoretické požadavky Soudního dvora, něco jiného bývá praxe u soudů členských států.²⁸ Jako však i v předešlém bodě, i zohledňování právní situace a judikatury jiných členských států by mělo být především doménou kvalifikovaného právního zástupce,

²³ Tedy přinejmenším v případě rozhodnutí Soudního dvora a základních dokumentů. Generální advokáti mají nicméně možnost psát svá stanoviska ve svých mateřských jazycích. Stejně tak pokud se jedná o výchozí dokumenty a podání, jejich originální verze je v jazyce řízení.

²⁴ Srov. věc C-72/95 *Kraaijeveld* [1996] ECR I-5403, bod 28, věc 283/81, *CILFIT* [1982] ECR 3432, bod 18 či výše citované stanovisko generálního advokáta Manciniho ve věci 100/84, *Komise v. Spojené království (Anglo-Polish Fishing)* [1985] ECR 1169.

²⁵ Srov. věc 283/81, *CILFIT* [1982] ECR 3432, body 17 – 19. Blíže viz *Bobek M.* Porušení povinnosti zahájit řízení o předběžné otázce dle článku 234 (3) SES. Praha: C.H.Beck 2004, str. 32 – 42.

²⁶ Srov. věc 283/81, *CILFIT* [1982] ECR 3432, bod 16, srov. též zajímavé stanovisko generální advokátky Christine Stix-Hackl z 12. dubna 2005 ve věci C-495/03, *Intermodal Transports BV v. Staatssecretaris van Financiën*. Případ je projednáván, stanovisko je přístupné na internetových stránkách Soudního dvora.

²⁷ I když ani tento závěr není, vzhledem k často kreativní judikatuře Soudního dvora, jednoznačný. Srov. např. věc C-114/01, *AvestaPolarit Chrome Oy* [2003] ECR I-8725, body 49 – 52.

²⁸ V tomto ohledu srov. stanovisko generálního advokáta Jacobse ve věci C-338/95 *Wiener v. Hauptzollamt Emmerich* [1997] ECR I-6495, bod 65, kde generální advokát na téma požadavku srovnávacího jazykového výkladu poznamenává, že je nereálné od soudů členských států požadovat něco, s čím má potíže sám Soudní dvůr.

který ve svém podání upozorní soud na skutečnost, že stejná či podobná otázka výkladu komunitárního práva byla již řešena v jiném členském státě.

5. Má soudce povinnost vyhledat sám aktivně judikaturu? Role advokáta v průběhu procesu

S ohledem na princip „soud zná právo“, *iura novit curia*, nutno určit, zda soudcovská znalost práva zahrnuje též znalost judikatury. Judikatura pochopitelně právu, které soudce „zná“, dává potřebný význam. Podle staré kontinentální tradice strany poskytnou soudci fakta a ten na tato fakta samostatně aplikuje právo, které sám vyhledá, aniž samozřejmě jde nad rámec požadavků, které strany vznesly.²⁹

Zásada *iura novit curia* má některé důsledky, které si v její souvislosti často neuvědomujeme. Především tato zásada ve své podstatě říká, že soudci není třeba podávat obsáhlé a detailní vysvětlení významu práva. Typická kontinentální žaloba tedy obsahuje jen několik stran textu, aniž by odbíhala do detailního rozboru práva. Implicitním předpokladem je, že si „právo“, tedy nejen příslušný právní předpis, ale i judikaturu a doktrinální závěry na význam práva, opatří soudce sám. Stejně tak je dost dobře možné, že soudce rozhodne věc na základě argumentu (určitého výkladu práva), kterým neargumentovala ani jedna ze stran sporu. Soudce nesmí jít v klasickém sporném řízení nad návrhy stran, ale může zvolit zcela jinou právní cestu, jak ke svému rozhodnutí dojít, protože je dost dobře možné, že obě strany argumentují nesprávně (nesprávným právním ustanovením nebo jeho nesprávným výkladem). Dalším důsledkem je, že kontinentální soudce je specialista. Jinak než bez zaměření na konkrétní právní oblast samozřejmě nelze princip *iura novit curia* vůbec aplikovat.

S ohledem na nutnou specializaci soudců i na velkou časovou náročnost systému jsou kontinentální justiční systémy podstatně byrokratičtější organizace disponující mnohem větším počtem soudců než je obvyklé ve světě common law. V angloamerickém světě jsou zvýšené nároky kladeny na právní zástupce obou stran sporu. Ti musí soudci „dodat“ aplikovatelné právo, připravit důkladnou právní expertizu, najít soudci všechny potřebné precedenty, zákony, podepřít je názory právní vědy. Podobné podání soudu pak obsahují několik desítek stran, v komplexnějších právních věcech i stovky stran právního rozboru. V právním stanovisku budou citovány desítky či někdy i stovky precedentů, právní literatura, aplikované zákony. Velký důraz se klade na právní citace. V komplexních a významných věcech můžeme relativně často najít též samostatně podaná právní stanoviska právních expertů nebo různých zájmových organizací, které argumentují ve prospěch jedné ze stran sporu (tzv. *amici curiae*, přátelé soudu). Soudce zásadně rozhoduje jen na základě právních teorií, které mu nabídne procesní strana. Z tohoto důvodu kupříkladu americká žaloba obvykle obsahuje mimořádně velkou řadu nejrůznějších a někdy i dosti spektakulárních důvodů, pro které je žalobce v právu. Kontinentální žalobce nic takového činit nemusí, neboť soud obvykle není vázán právním odůvodněním žaloby.

²⁹ Tato zásada by se pochopitelně neměla týkat jen práva platného, ale stejně tak se vztahuje i na právo zrušené, který je aplikovatelné na základě intertemporálních ustanovení, a samozřejmě i na právo vytvářené státními útvary, jejichž právní systém Česká republika recipovala (právo Československa), popřípadě které předtím recipovalo Československo (právo rakouské před 28. 10. 1918). Viz Krčmář Jan, Právo občanské I. Výklady úvodní a část všeobecná. 4. Vydání, Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních 1946, str. 57-58.

V posledních desetiletích se západoevropská podání soudům mění. Justiční systém klade stále větší nároky na procesní strany, které musí aktivněji přispět k vyhledání „správného“ právního řešení. Aniž se formálně opouští kontinentální zásada *iura novit curia*, zejména odvolání a jiné opravné prostředky argumentující pochybením nižšího soudu v právní otázce se stávají velmi komplexními. Snášejí celou řadu argumentů včetně judikatury domácí, judikatury ESLP, kde je to relevantní, také judikatury ESD, případně též judikatury zahraniční.

Bylo by jistě zajímavé zjistit, jaká jsou konkrétní kořeny tohoto posunu. Je možné spekulovat o dvou hlavní vlivech: evropském právu a anglo-americkém vlivu na západoevropské právní kultury. Anglický a především americký vliv na západoevropské právní kultury je nepřehlédnutelný a odehrává se v mnoha úrovních – od prolínání otázek právně-teoretických až po personální výměnu a osobní zkušenosti.³⁰ Opomíjeným vlivem je ale též evropská dimenze práce advokáta, a to v rámci obou „evropských“ systémů, tedy komunitárního práva a práva Evropské úmluvy. Právě v situacích prolínání jednotlivých systémů ustupuje kontinentální zásada *iura novit curia* do pozadí. Advokát, pracující v evropském prostředí je nucen si zvyknout na skutečnost, že na evropské úrovni chybí detailní znalost právního řádu jeho členského státu. Stejně tak se může stát, že ten samý advokát je nucen před svými vnitrostátními orgány detailně osvětlit aplikovatelné evropské právo. Stále častější jsou v rámci Evropské unie také situace mezinárodního práva soukromého, kdy advokát vysvětluje základy národní právní úpravy soudu či orgánu jiného členského státu. Ve všech výše zmiňovaných skutečnostech nelze přirozeně o soudní znalosti práva vážně hovořit. Protože však advokáti nejsou schizofrenní, návyky získané v evropské či mezinárodní praxi jsou posléze uplatňovány i v čistě vnitrostátních řízeních. Jedná se o klasickou ukázkou tzv. efektu přelévání, kdy evropská úroveň ovlivňuje národní zvyklosti a naopak.

Lze se proto domnívat, že i v českém právním prostředí přestanou být komplexnější právní problémy záležitostí „vševědoucího“ soudce, který zná veškeré právo. Aktivnější role právních zástupců se stane nezbytnou. Právní podání i v našem právním systému se v komplexních věcech stanou velmi podrobná a detailní.³¹ Dovolání, ústavní či kasační stížnost nebo obdobný procesní prostředek již nadále nemohou být jen stručným převyprávěním předchozího opravného prostředku, ale musí soudci poskytnout sofistikovanou a podrobnou právní analýzu včetně přesné citace relevantní judikatury a právní literatury. V případě, že právník povede spor, aniž seznámí klienta s tím, že s ohledem na judikaturu nejvyššího nebo jiného soudu jsou jeho šance na úspěch minimální, by měl vzniknout klientovi nárok na náhradu škody.

Naopak soudce bude podle své úvahy oprávněn, nikoliv však *stricto sensu* povinen, samostatně vyhledávat všechny nové myslitelné právní argumenty a jeho hlavní povinností tak bude zejména vypořádat se s právními argumenty nastolenými procesními stranami. Protože účastník řízení poskytl soudci příslušné relevantní podklady, soudce se mu v jistém smyslu „odmění“ tím, že se s těmito relevantními podklady vypořádá. S ohledem na diskursivní podstatu práva by bylo protiústavní, pokud by soudce právní

³⁰ Podstatná část vůdčích osob západoevropské právní praxe studovala či pracovala v průběhu své kariéry ve Spojených státech či v Anglii, ještě silnějším impulsem ke „globalizaci“ stylu práce advokáta jsou však množící se nadnárodní právnické kanceláře.

³¹ Srov. Zweigert, K., Kötz H., *An Introduction to Comparative Law* (T. Weir transl.), Oxford, Clarendon Press 1998, str. 20.

argumenty procesní strany zcela ignoroval. Ve světě komplexního práva 21. století lze doktrínu *iura novit curia* úspěšně realizovat jen tímto způsobem.

V kontextu aplikace evropského práva se procesní zásada *iura novit curia* hroutí. Ani největší justiční optimista asi nemůže očekávat, že český soudce bude do detailu znát komunitární úpravu (cca 100 stran legislativy a tisíce rozhodnutí komunitárních soudů, významnějších případů je několik stovek) či problematiku Evropské úmluvy (stovky rozhodnutí ESLP).

Je navíc otázkou, zda se zásada *iura novit curia*, jak obsažena v § 121 Občanského soudního řádu, na komunitární právo vůbec vztahuje. § 121 o.s.ř. totiž mluví pouze o „*právních předpisech uveřejněných nebo oznámených ve Sbírce zákonů České republiky*“. Tato definice jistě zahrnuje Sbírku samou a Sbírku mezinárodních smluv.³² Zahrnuje tato definice však také Úřední věstník Evropské unie či sbírku rozhodnutí komunitárních soudů? Zřejmě jedinou rozumnou odpovědí je odpověď kladná, tím však problémy spíše začínají.³³

Kladné odpovědi nasvědčuje i judikatura Soudního dvora. Ta v této otázce odkazuje na procesní autonomii členského státu při vynucování komunitárního práva ve spojení s principem rovnosti.³⁴ Vnitrostátní orgány a soudy mají komunitární právo aplikovat za stejných podmínek jako vnitrostátní právo. Jestliže tedy například české právo vychází ze zásady, že soud zná právo, soud musí znát i komunitární právo.

Z výše uvedeného tudíž plyne, že požadavek *iura novit curia* se stává v kontextu aplikace evropského práva mírně nerealistický. Domníváme se, že od českého soudce lze rozumně požadovat, aby zaregistroval, že projednávaný případ má komunitární dimenzi a aby si byl vědom základních zásad aplikace komunitárního práva. Mezi základní zásady komunitárního práva lze zařadit kupříkladu zákaz diskriminace na základě národnosti, pohlaví, ochranu spotřebitele, zásadu loajality a upřímné spolupráce obsaženou v článku 12 SES, principy rovnosti a plné účinnosti norem komunitárního práva při jeho aplikaci soudcem členského státu apod. Nerespektování podobných základních principů komunitárního práva může dát vzniknout odpovědnosti na straně soudce, a to jak komunitární,³⁵ tak vnitrostátní.³⁶

³² Srov. zákon č. 309/1999 Sb. o Sbírce zákonů a Sbírce mezinárodních smluv, ve znění novel.

³³ Blíže viz Bobek, M., Komárek, J., Passer, J., Gillis, M., Předběžná otázka v komunitárním právu, Praha: Linde 2005, str. 138 a 155. Problémy s publikací a distribucí Úředního věstníku na území České republiky popisují Mlsna, P., K nepublikování předpisů práva ES/EU v českém jazyce v Úředním věstníku EU, Právní zpravodaj 9/2004, str. 6 a Petr, M. K účinkům nařízení ES v České republice. Právní rozhledy 9/2005, str.331.

³⁴ Srov. spojené věci C-430 a 431/93 *Jeroen Van Schijndel a Johannes Van Veen v. Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten* [1995] ECR I-4705, body 13 – 15, C-312/93 *Peterbroeck, Van Campenhout & Cie v. Belgique* [1995] ECR I-4599, body 12 a 14 či věc C-72/95 *Kraaijeveld* [1996] ECR I-5403, body 58 a 60. Blíže viz. *Canivet, G., Huglo, J.-G.* L'obligation pour le juge judiciaire national d'appliquer d'office le droit communautaire au regard des arrêts Jeroen, Van Schijndel et Peterbroeck. Europe-*Revue Mensuelle*, Editions du Juris-Classeur, 6e Année, N° 4, Avril 1996, na str. 1-4, *Prechal, S.* Community Law in National Courts: The Lessons From Van Schijndel, [1998] 35 C.M.L.Rev. 681.

³⁵ Žalobou Komise pro porušení Smlouvy či žalobou jednotlivce na náhradu škody před vnitrostátními soudy – blíže viz. Bobek, M., Komárek, J., Passer, J. Vyhnání z rajské zahrady neodpovědnosti aneb národní soudy a porušení komunitárního práva. Soudce 9/2004, na str. 2 – 23.

³⁶ Myšleno je rušení rozhodnutí nižších soudů v instančním postupu nebo na základě ústavní stížnosti. Kupříkladu německý Spolkový ústavní soud je připraven rušit rozhodnutí obecných soudů posledního stupně, která nerespektují základní zásady komunitárního práva a zneuznají svoji povinnost obrátit se na Soudní dvůr s žádostí o předběžnou otázku. Srov. BVerfG, 1 BvR 1036/99 vom 9.1.2001, Absatz-Nr. (1 - 25), <http://www.bverfg.de/>, odstavce 21 a 22, kde Spolkový ústavní soud vyčetl Spolkovému správnímu

Pro aplikaci komunitárního práva a postupem času též stále složitějšího práva vnitrostátního lze proto obecněji doporučit *modus vivendi*, kdy se soudce orientuje v základech a ovládá základních právních principy a instituty. V podrobnostech však může čerpat z kvalitního právního podání, které se zabývá jak otázkami skutkovými, tak otázkami právními. Je totiž zřejmé, že konečný úspěch ve sporu bude do budoucna mnohem více než kdy dříve záviset na kvalitním právním zastoupení.

JUDIKATURA KOMUNITÁRNÍCH SOUDŮ

Michal Bobek

[zatím nepublikováno, kráceno]

Soudní dvůr Evropských společenství je kulturní koláží. Instituce, původně modelována ve stylu francouzské Státní rady,¹ se každým dalším rozšířením Evropských společenství proměňuje. Snad nejlépe je tento vývoj patrný na struktuře rozhodnutí Soudního dvora. Stručný, sevřený sylogismus počáteční francouzské tradice, kdy několik odstavců rozhodnutí představovalo celý rozsudek, postupně vstřebává vlivy německé, italské či anglické. Právě v rozmanitosti a kulturní koláži spočívá kouzlo Soudního dvora a komunitárního práva obecně: všechny právní kultury něčím přispívají, žádná ale není dominující. Každá právní kulturu je schopna v některé oblasti judikatury Soudního dvora rozpoznat „svůj“ vliv, který se prostřednictvím evropské roviny přelévá do jiných členských států. Němci prostřednictvím Soudního dvora exportují proporcionalitu. Francouzi zase správní soudnictví a způsob přezkumu správních rozhodnutí. Angličané v judikatuře Soudního dvora rádi hledají prvky anglosaského přístupu k práci s judikaturou a precedenčním právem. Čím přispějí nové členské státy zůstává zatím velkou neznámou.

Soudní dvůr je pravý polyhistor. Především v rámci řízení o předběžných otázkách se zabývá naprosto vším. Od zásadních otázek ústavního práva a ochrany základních lidských práv přes právo trestní, obchodní, otázky sociálního zabezpečení až po klasifikaci nočních košil² či kuřecího masa³ pro účely jednotného celního tarifu. Ač tedy na nižších člancích evropské soudní soustavy dochází k postupné specializaci, Soudní dvůr zůstává soudem obecným v pravém smyslu slova. V bezbřehosti řešených otázek je síla i slabina Soudního dvora. Sílou je možnost zajištění jednoty komunitárního právního řádu skutečně ve všech oblastech činnosti Unie. Slabinou je plýtvání prostředků Soudního dvora na často nevýznamné otázky.

Výše zmiňovaná evropská soudní soustava je chápána různě. V užším pojetí má v okamžiku tři stupně, jmenovitě Soudní dvůr Evropských společenství, Soud prvního stupně a Soud pro veřejnou službu. V širším pojetí má evropská soudní soustava tisíce článků. Tvoří ji totiž všechny soudy členských států, které jsou zároveň soudy komunitárními. V tomto pohledu jsou všechny české soudy, ač to možná ještě některé z nich nezaregistrovaly, soudy komunitárními.

Ke vývoji tříступňové soustavy komunitárních soudů v Lucemburku došlo klasickou komunitární cestou „přetížení“. Při přetížení soudní soustavy jsou možné dva postupy: buď se hledá příčina a strukturální řešení, nebo se vytvoří nové soudy. Dosavadní postup na evropské úrovni následoval bohužel druhé zmiňované „řešení“. Když se koncem osmdesátých let Soudní dvůr utápěl ve stále rostoucím nápadu, došlo ke zřízení Soudu prvního stupně.⁴ Když se o přibližně deset let později utápí ve svém nápadu i Soud prvního stupně, Smlouva z Nice zřizuje třetí stupeň komunitárních soudů, tzv. soudní komory. Zatím jedinou skutečně v život

¹ *Conseil d'Etat*, francouzská verze Nejvyššího správního soudu. Viz. *Brown, N.L.* The Influence of the Conseil d'Etat on English Administrative Law and the European Court of Justice. In: *Andenas, M., Fairgrieve, D.* Judicial Review in International Perspective. Liber Amicorum in Honour of Lord Slynn of Hedley. Volume II. The Hague/Londýn/Boston: Kluwer Law International 2000, str. 293-299.

² Věc C-338/95, *Wiener v. Hauptzollamt Emmerich* [1997] ECR I-6495.

³ Věc C-453/00, *Kühne & Heitz NV v Produktschap voor Pluimvee en Eieren* [2004] ECR I-837

⁴ Českému uchu poněkud podivně znějící název této soudní instance má svůj původ ve francouzské (či obecně frankofonní) právní kultuře. Ve francouzském civilním soudnictví rozhoduje v prvním stupni (pokud nebyla věc postoupena k rozhodnutí specializovaným soudům), v závislosti na hodnotě sporu, buď „*Tribunal d'instance*“ či „*Tribunal de grande instance*“. V Belgii existuje přímo „*Tribunal de première instance*“, jako soud prvního stupně. Odtud také označení prvního stupně komunitárního soudnictví jako „*Tribunal de première instance*“, tedy Soud prvního stupně.

uvedenou soudní komorou je vznikající Soud pro veřejnou službu.⁵ Je otázkou, jak dlouho je mechanický postup zřizování nových soudů únosný a kdy bude Rada Evropské unie (tedy členské státy) nucena přistoupit k revizi systému komunitárního soudnictví.⁶

Z pohledu soudce členského státu je vhodné znát složení a fungování Soudního dvora a výhledově Soudu prvního stupně. Právě s těmito orgány totiž bude vnitrostátní soudce potenciálně přicházet do styku a jejich rozhodnutí bude číst. Není ale smyslem této kapitoly nudit čtenáře dalším statickým převyprávěním faktů o složení a kompetencích Soudního dvora. Smyslem je popsat práci s výsledným produktem, tedy rozhodnutím Soudního dvora a dalšími dokumenty ze Soudního dvora pocházejícími, se kterými může český soudce či kterýkoliv právník přijít do styku při vnitrostátní aplikaci komunitárního práva. Složení a fungování Soudního dvora nás proto zajímá pouze v rámci čtení rozhodnutí samotného.⁷

[...]

ROZSUDEK SOUDNÍHO DVORA

Nikoliv překvapivě, hlavní produkcí Soudního dvora jsou rozhodnutí ve formě rozsudku. Rozsudkem rozhoduje Soudní dvůr ve věci samé. Text rozsudku by teoreticky měl být přístupný ve všech jednacích jazycích Soudního dvora (v současnosti 20) v den vyhlášení rozsudku na internetových stránkách Soudního dvora. Praxe je však jiná. Překladatelský servis Soudního dvora překladatelský nápor i při nejlepší snaze nezvládá. Ač se situace českých překladů (jak rychlost, tak kvalita) neustále zlepšuje, v praxi bývá přístupná v den vyhlášení v průměru maximálně polovina případů v češtině. Rozsudek je v den vyhlášení však vždy přístupný minimálně v jazyku případu (viz níže) a ve francouzštině.

Jak je typický rozsudek strukturován a jaké informace zde nalezneme? Struktura rozsudku v oficiální sbírce rozhodnutí Soudního dvora (v některé z jejich dnes existujících jazykových mutací) mívá následující podobu:⁸

- (i) Rozsudek Soudního dvora (určení senátu)
- (ii) Datum (jednacích jazyk)
- (iii) Klíčové obraty (shrnutí rozsudku)
- (iv) Spisová značka
- (v) Určení projednávané věci
- (vi) Určení soudu a jeho obsazení, generálního advokáta a soudního personálu
- (vii) Popis obdržených vyjádření a právních zástupců stran
- (viii) Stanovisko generálního advokáta
- (ix) Rozsudek samotný, který zpravidla obsahuje části
 - a. Popis právního rámce
 - b. Historie výchozího sporu (otázky předložené Soudnímu dvoru)
 - c. Shrnutí argumentace účastníků řízení

⁵ Srov. rozhodnutí Rady 2004/752/ES, Euratom z 2. listopadu 2004 o zřízení Soudu pro veřejnou službu Evropské unie, publikováno Úřední věstník Evropské unie L 333/7, 9. listopadu 2004.

⁶ Blíže viz *Bobek, M.* Řízení o předběžné otázce na rozcestí – příběh z evropské justice s otevřeným koncem. *Právní fórum* 5/2004, str. 174 – 187 či *Bobek, M.* Porušení povinnosti zahájit řízení o předběžné otázce dle článku 234 (3) SES. Praha: C.H.Beck 2004, část III (str. 125 – 160).

⁷ Pro institucionální výstavbu komunitárního soudnictví, srov. např. Outlá, V. Soudní systém Evropské unie. 1. část – Právní fórum 5/2005, str. 168 – 173, 2. část - Právní fórum 6/2005, str._____, *Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P. Král, R., Zemánek, L.* Evropské právo. 2. vydání, Praha: C.H.Beck 2004, str._____, či *Bobek M., Komárek J., Passer J., Gillis M.*, Předběžná otázka v komunitárním právu, Praha: Linde 2005, kapitola VIII a IX (str. 268 – 327).

⁸ Pořadí reflektuje formát elektronického rozsudku, přístupného na internetových stránkách Soudního dvora nebo ve většině právních databází. Tištěná verze rozsudku v některé z verzí sbírky rozhodnutí Soudního dvora vykazuje mírné odlišnosti. Těmi hlavními jsou samostatná hlavička před každým případem, která obsahuje klíčové pojmy a shrnutí rozsudku v rozšířené podobě, které předchází samotný text rozhodnutí.

- d. Právní argumentace Soudního dvora
- e. Rozhodnutí o nákladech řízení
- (x) „Výrok“ Soudního dvora
- (xi) Podpisy soudců

Všechny vydané rozsudky jsou rozsudky „Soudního dvora“, bez ohledu na složení, v jakém Soudní dvůr rozhodl. Ve srovnání s typickým vnitrostátním rozsudkem však zazní absence jakéhokoliv odkazu na legitimaci rozhodnutí Soudního dvora. České rozsudky jsou vydávány jménem Republiky, německé jménem Lidu, anglické jménem Jejím Veličenstva. Jménem čeho vydává své rozsudky Soudní dvůr zůstává tak trochu záhadou.

Datem je myšlen den, kdy došlo k vyhlášení rozsudku. Vyhlášení rozsudku probíhá přečtením buď celého rozsudku nebo základních jeho tezí na jednání Soudního dvora. Rozsudek není nikdy vyhlášen přímo po jednání ve věci samé, Soudní dvůr si vynesení rozsudku vyhradí na pozdější dobu. Prodleva mezi jednáním ve věci a vyhlášením rozsudku se pohybuje mezi několika týdny a měsíci, v závislosti na rozsahu sporu. Čekání na překlad textu rozhodnutí do všech jednacích jazyků Soudního dvora pro výše zmiňované současné uveřejnění ve všech jazycích je podstatným faktorem zpoždění.

Jednací jazykem je jeden z dvaceti jazyků Soudního dvora.⁹ Jazyk případu zpravidla volí žalobce. V řízení o předběžné otázce je jazykem případu jazyk předkládajícího soudu. V případě přímých žalob volí jazyk případu žalobce, zpravidla se jedná o jeho jazyk mateřský. Členské státy činí podání ve svém jazyce úředním. Jazykový Babel Bablyon značně stěžuje práci Soudního dvora. Návrhy na omezení počtu jednacích jazyků před Soudním dvorem jsou však prozatím politicky neprůchodné.

Klíčové pojmy v hlavičce rozsudku usnadňují první pohled na rozsudek a vyhledávání v rozsudcích, především v případě delších rozsudků. Jsou uspořádány na základě dvou principů: posloupnosti a míry obecnosti. Princip posloupnosti se uplatňuje v případě, kdy se rozhodnutí Soudního dvora zabývá vícero okruhy otázek. V tom případě se setkáme s několika odstavci klíčových pojmů, které kopírují strukturu rozsudku. V rámci jednotlivých okruhů otázek se zpravidla uplatňuje logická posloupnost, která směřuje od nejobecnějšího ke konkrétnímu. Klíčové pojmy jsou nejenom velice praktické pro rychlé získání představy čeho se určitý rozsudek týká. Neocenitelnou pomoc poskytují také při rešerších v elektronických informačních databázích, kdy je lze využít také pro tematické vyhledávání dle klíčových pojmů. V oficiální tištěné sbírce Soudního dvora a placených elektronických databázích jsou klíčové pojmy doprovázeny také shrnutím hlavních a stěžejních bodů rozhodnutí Soudního dvora společně s odkazem na čísla odstavců v textu.

Každý případ zaregistrovaný podatelnu Soudního dvora dostává spisovou značku. Napadané případy jsou číslovány průběžně. První číslo před lomítkem je číslo případu v jednom kalendářním roce, dvě číslice za lomítkem zkratkou roku nápadu. Písmeno „C“ před číslem případu je zkratkou pro „Cour“, tedy Soudní dvůr. Písmeno „T“ je zkratkou pro „Tribunal“, tedy Soud prvního stupně. Za spisovou značkou případu projednávaného Soudním dvorem se může vyskytnout písmeno „P“, které je zkratkou pro „*pourvoi*“, francouzsky odvolání či obecněji opravný prostředek. Vyskytuje-li se za spisovou značkou případu projednávaného Soudním dvorem, znamená to, že daný případ je odvoláním proti rozhodnutí Soudu prvního stupně. Věc „T-125/99“ je tedy 125. napadeným případem před Soudem prvního stupně v roce 1999. Věc „C-326/03 P“ je 326. napadeným případem v roce 2003 před Soudním

⁹ Srov. články 29, 37 a 104 Jednacího řádu Soudního dvora. Blíže viz. *Sevón L. Languages in the Court of Justice of the European Communities*. In: *Gialdino C. (ed.) Scritti in onore di Giuseppe Federico Mancini*, Vol. II *Diritto Dell'Unione Europea*. Milán, Dott. A. Giuffrè Editore, 1998, 933-950.

dvorem a jedná se o odvolání. Rozlišení mezi T a C případy vzniklo přirozeně až se vznikem Soudu prvního stupně v roce 1989.¹⁰

Údaj o obsazení Soudního dvora tradičně sděluje senát, který ve věci rozhodl a jména soudců. Soudní dvůr může rozhodovat v plénu, velkém senátu nebo v senátech složených ze tří nebo pěti soudců. Běžné věci rozhodují senáty o třech či pěti soudcích. Velký senát rozhoduje tehdy, když o to požádá členský stát, který je účastníkem řízení, nebo když se jedná o věc značného právního významu.¹¹ Plénium rozhoduje velice vzácně a to buď v „ústavních“ případech stanovených smlouvou (odvolání člena Komise apod.) anebo v případě, že má právní otázka naprosto zásadní význam.

Mezi soudci je vyznačen soudce zpravodaj. Ten je určen předsedou daného senátu. Jeho úkolem je připravit předběžnou zprávu pro ostatní členy senátu a později navrhnout znění rozhodnutí Soudního dvora. Soudce zpravodaj je také zpravidla přítomen při ústním jednání a s ohledem na jeho detailní obeznámení s případem také bývá tím, kdo se táže účastníků v průběhu ústního slyšení.

V ostatních ohledech není osobní složení jednotlivých senátů až tak zásadní. Soudní dvůr totiž hledá v rozhodování konsensus. Nelze-li jej dosáhnout, přistoupí se k hlasování. Rozsudek jako konečný produkt bývá dílem kolektivních. Odlišná či nesouhlasná stanoviska neexistují. Je-li snaha do textu rozhodnutí „vtěsnat“ náhledy všech či alespoň většiny, hledání kompromisu se občas může podepsat na kvalitě a srozumitelnosti argumentace. Na druhou stranu je ale možné tvrdit, že absence nesouhlasných stanovisek je potřebná vzhledem k charakteru Soudního dvora. Jeho úkolem je zachování jednoty komunitárního právního řádu. K tomu je nezbytné, aby Soudní dvůr mluvil jedním hlasem a nebyl rozpolcen mezi většinu a menšinu.¹² Soudní dvůr je také produktem mnohonárodnostním. Jeden soudce z každého členského státu hraje důležitý aspekt legitimační. Nebylo by proto vhodné, kdyby v rozhodování Soudního dvora docházelo k názorovému štěpení podle národnostních linií.¹³

¹⁰ Po vzniku Soudu prvního stupně mu Soudní dvůr postoupil část svého nevyřízenému nápadu. To také vysvětluje kolísání ve spisových značkách v nápadu let 1987-1989, kdy případy, které napadly časově ve stejnou dobu mají různá písmena či písmeno žádné. To je dáno tím, že některé případy stihl vyřídit Soudní dvůr sám před vznikem Soudu prvního stupně (v tom případě není před spisovou značkou žádné písmeno), některé případy postoupil Soudu prvního stupně (pak má spisová značka T), některé vyřídil sám až po vzniku Soudu prvního stupně (pak začíná spisová značka písmenem C).

¹¹ V poslední době rozhodoval velký senát třeba o zásadní otázce možnosti souběžného uložení pokut a penále za neplnění rozhodnutí Soudního dvora (rozhodnutí z 12. července 2005 ve věci C-304/02 *Komise v. Francie*), o tom, zda mohou úřady pro ochranu hospodářské soutěže členských států podávat předběžné otázky k Soudnímu dvoru podle článku 234 SES (rozhodnutí z 31. května 2005 ve věci C-53/03 *Syfait*) či o tom, že by asi nebyl dobrý nápad odsoudit úřadujícího italského premiéra za falšování firemních účtů (rozhodnutí z 3. května 2005 ve věci C-387/02 *Berlusconi*). Žádné z rozhodnutí nebylo zatím publikováno.

¹² Negativním příkladem zde může být třeba Nejvyšší soud Spojených států amerických a jeho praxe „pluralitních stanovisek“. Jedná se o situace, kdy je soud rozdělen mezi většinové (*opinion of the court*) a odlišné stanovisko (*dissenting opinion*) a většina sama je dále rozštěpena na několik konkurujících stanovisek (*concurring opinion*). Navíc existuje možnost štěpení stanovisek, kdy soudce může částečně souhlasit, částečně zastávat konkurující stanovisko a částečně nesouhlasit odlišným stanoviskem. Zjišťovat co vlastně soud v takovém případě rozhodl a hlavně proč je noční můrou každého právníka. Srov. třeba případ *Regents of the University of California v Bakke*, 438 U.S. 265 (1978), kdy devět soudců Nejvyššího soudu sepsalo šest různých stanovisek. Pro kritiku podobné praxe v anglickém právním řádu, srov. *Samuels, Alec*, *Those Multiple Long Judgments*. *Civil Justice Quarterly* 2005, 24(APR), 279-287. Autor odmítá praxi anglických odvolacích soudů, kdy si každý soudce sepíše vlastní stanovisko a výsledkem je nepřehledný chomáč názorů a naopak vyzdvihuje předností jednotného rozhodnutí Soudního dvora.

¹³ Blíže viz. Jacobs, Francis *Advocates General and Judges in the European Court of Justice: Some Personal Reflections*. In: *O’Keeffe, D., Bavasso A. (eds.) Liber Amicorum in Honour of Lord Slynn of Hadley*. Volume I. *Judicial Review in European Union Law*. Haag/Londýn/Boston, Kluwer Law International, 2000, 17-28 na str. 23-26. Obecně k otázce odlišných stanovisek u soudů posledního stupně, srov. *Alder, J.* *Dissents in Courts of Last Resort: Tragic Choices?* [2000] 20 *Oxford Journal of Legal Studies* 221.

Pomineme-li nyní stanovisko generálního advokáta, které je předmětem podrobného zkoumání níže, jak vypadá rozsudek samotný, tedy právní argumentace Soudního dvora? Tak především je rozdělen do číslovaných odstavců, které velice usnadňují orientaci v textu a řádné citování rozsudků.¹⁴ Jak již bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, styl rozsudků Soudního dvora doznal za dobu jeho padesátileté existence podstatných změn. Počáteční léta Soudního dvora by se dala nazvat „francouzským“ obdobím. Rozsudky jsou krátké a lakonické. Každý odstavec začíná standardní floskulí „*attendu que*“ („s vzhledem k“), občas proloženou prostým „*que*“ („že“, „tedy“). Soudní dvůr následuje tradici francouzských nejvyšších soudů, jejichž rozhodnutí toho více zatajují než říkají.¹⁵

Koncem sedmdesátých let dochází, zřejmě pod vlivem „anglosaského“ rozšíření z roku 1973¹⁶ k jistému rozvolnění tohoto strohého stylu. Postupem času a přístupem dalších členských států se původní francouzský styl rozmělnuje. Rozsudky se prodlužují a stávají se více diskursivními. Základní étos rozhodnutí ale zůstává stejný: Soudní dvůr ve velice kompaktní formě sděluje, co je právem. Typický rozsudek nemívá více jak 30, 40 odstavců. Současný styl Soudního dvora představuje rozumný kompromis mezi jednotlivými soudními kulturami. Na jednu stranu se nejedná o „upovídání“ anglický rozsudek, kdy se soudci kasuisticky vyjadřují ke všem potenciálním dopadům jejich rozhodnutí, možnostem a kombinacím, které z něj mohou vyvstat, diskutují aspekty soudní politiky a v některých případech prostě jen zbytečně plní papír. Na druhou stranu to také již není francouzská argumentační zkratka, kdy si čtenář musí mnohé domýšlet. Styl rozsudku Soudního dvora je také dalek germánské (a české) tradice soudního rozhodnutí, kde většina rozhodnutí je věnována popisu procesní historie případu a na samotnou právní argumentaci tak nějak nezbude místo. V tomto aspektu platí teze uvedená výše: rozsudek Soudního dvora má z každého něco, to něco je ale spíše pozitivní.

Rozsudek zahajuje popis právního rámce, přičemž první je probrána komunitární právní úprava (existuje-li), na druhé místě je právní úprava členského státu. Následuje popis průběhu řízení a jedná-li se o řízení o předběžné otázce, pak také formulace otázky (otázek) předkládajícím soudem členského státu. Tyto části bývají v rozsudku stručné. Stanovisko generálního advokáta (viz níže) bývá proto dobrým záchytným bodem pro případ, že některé otázky týkající se právního rámce či průběhu řízení zůstávají nejasné. Generální advokát se ve svém stanovisku zpravidla věnuje těmto otázkám detailněji. Skutkové a právní pozadí projednávaných případů bylo až do roku 1985 předmětem detailního shrnutí pod samostatnou hlavičkou, která předcházela samotnému rozsudku. Od roku 1986 do roku 1994 publikoval Soudní dvůr ve své sbírce samostatné shrnutí skutkových a právních otázek společně s hlavními argumenty stran v dokumentu s názvem „Zpráva z jednání“. Tato praxe však byla vzhledem k značným nákladům a zdržení při překladu těchto dokumentů opuštěna.¹⁷

Samotná právní argumentace Soudního dvora tvoří kontinuum, kde jeden odstavec plynule navazuje na odstavec další. Právní argumentace je ukončena ustálenou floskulí „*Z těchto důvodů Soudní dvůr (senát x.y.) rozhodl takto:*“¹⁸ Následuje tučně vysázený text, který je

¹⁴ Výše popisovaný efekt „přelévání“ a vzájemného ovlivňování evropských soudů prostřednictvím Soudního dvora je dobře patrný i na marginálních věcech jako je číslovaní odstavců publikovaných soudních rozhodnutí. Soudní dvůr tento formát publikace svých rozhodnutí zavádí koncem šedesátých let. S nástupem elektronických publikací přebírají praxi číslovaných odstavců pro své rozhodnutí anglické soudy a německé soudy. Lze jen doufat, že výhod číslovaní odstavců rozhodnutí pro řádnou citaci a práci s judikaturou, která v současnosti probíhá v praxi již hlavně elektronicky, si v nejbližší době povšimnou též nejvyšší české soudy a Ústavní soud.

¹⁵ Příklad francouzského soudního stylu v českém překladu z poslední doby lze nalézt v časopise *Jurisprudence*, č. 5/2005, na str. 74 – 79.

¹⁶ K 1.1.1973 se tehdejší Evropská společenství rozšiřují o Velkou Británii, Irskou republiku a Dánsko.

¹⁷ Zpráva z jednání (*rapport d'audience*) jako taková stále existuje, ale pouze jako interní dokument Soudního dvora a pouze ve francouzštině.

¹⁸ Vliv francouzského „*Pour ces motifs ... la Cour*“ je nepřehlédnutelný, stejně jako umístění výroku samotného na konci textu.

možné označit za jakýsi „výrok“. Na tomto místě je ale třeba upozornit na podstatný rozdíl ve čtení tohoto „výroku“ od chápání výroku v české právní kultuře. Rozhoduje-li Soudní dvůr v přímých žalobách (například v řízení o porušení Smlouvy dle článku 226 SES nebo v žalobě na neplatnost dle článku 230 SES), zvýrazněný text na konci rozsudku Soudního dvora lze, *cum grano salis*, považovat za výrok ve smyslu české právní kultury. V daných případech se jedná o skutečnou aplikaci komunitárního práva na konkrétní případ, jejíž výsledkem je konstatování konkrétního porušení Smlouvy, vyslovení neplatnosti konkrétního komunitárního právního aktu apod.

Podobné závěry o charakteru výroku však nelze aplikovat na rozsudek v řízení o předběžné otázce. V případě řízení o předběžné otázce se totiž jedná o jakési shrnutí odpovědí na předložené otázky. Rozhodnutí Soudního dvora tvoří v těchto případech nedílný celek. Bylo by nesprávné číst (pouze) tučně vysázenou část rozhodnutí Soudního dvora s tím, že se jedná o „výrok“ a zbytek je právně nezávazné „odůvodnění“ ve smyslu české právní kultury. Jedním z důvodů je fakt, že v řízení o předběžné otázce Soudní dvůr nerozhoduje spor, ale podává odpověď na jednu či více právních otázek. Nelze tedy položit rovnítko mezi takovou odpověď a výrok rozhodnutí Soudního dvora. Jedno se prolíná s druhým a právní názor Soudu bez jeho odůvodnění není představitelný.¹⁹ Je proto třeba vnímat a interpretovat rozhodnutí Soudu jako celek a nesnažit se do práce s judikaturou Soudu promítnout národní zvyklosti.²⁰

Obtíže, které při obdobném počínání vznikají, dobře demonstruje snaha identifikovat v rozhodnutích Soudního dvora cosi jako „*dispositif*“²¹ pro francouzskou praxi či „*ratio decidendi*“²² pro praxi anglickou. Vnímat text zvýrazněný tučně na konci rozhodnutí Soudu v řízení o předběžných otázkách jako „výrok“ (*dispositif*) a zbytek rozhodnutí jako „odůvodnění“ (*motifs*) vychází z nepochopení struktury argumentace Soudního dvora. Zvýrazněný text na konci každého rozhodnutí totiž pouze dává ve velice zhuštěné podobě odpověď na otázku národního soudu, která byla předmětem řízení. Tak kupříkladu v jednom z nejznámějších případů komunitárního práva, případu *Francovich*,²³ obsahuje tato část rozhodnutí pouze dva odstavce odpovědi Soudního dvora italskému soudu. Dočteme se zde, že směrnice, která byla předmětem sporu, není přímo účinná a že členské státy mají povinnost nahradit škodu způsobenou jednotlivcům její neimplementací. I ten nejpozornější čtenář tak z této části rozhodnutí nezjistí, proč daná směrnice není přímo účinná, že daný případ definoval princip odpovědnosti členského státu za škodu způsobenou jednotlivci porušením komunitárního práva, stejně tak jako by se nedozvěděl, jaké jsou podmínky odpovědnosti. Navíc, „výrok“ rozhodnutí Soudního dvora o předběžné otázce obsahuje interpretaci práva v takové šíři, že může být jen obtížně formálně ztotožněn s výrokem v klasickém slova smyslu.

Stejně tak lze ztěžít z rozhodnutí Soudního dvora vydělit nějaké *ratio*, a to ze dvou důvodů. Jednak je samotný přírůstek k výstavbě rozsudků anglických soudů nesprávný již z důvodu charakteru řízení o předběžné otázce. Fungování anglického *ratio* je totiž třístupňové. Nejprve

¹⁹ Jak opakovaně Soud konstatoval, mimo jiné ve věci 5/55 *ASSIDER v. Vysoký úřad* [1955] ECR 135 na str. 142 či ve věci 135/77 *Robert Bosch* [1978] ECR 855, odstavec 4.

²⁰ Především tedy neplodných debat nad tím, co je vlastně „vykonatelným rozhodnutím“ Ústavního soudu ve smyslu článku 89, odst. 2 Ústavy České republiky.

²¹ *Dispositif* označuje ve frankofonní právní tradici tu část rozsudku, která je vlastním autoritativním rozhodnutím soudu. Lze ji přirovnat k „výroku“ v českém právu. Odlišuje se od odůvodnění rozsudku (*les motifs*). Srov. Vincent, J., Guinchard, S. *Procédure civile*. 21. vyd., Paříž: Dalloz 1987, na str. 663 – 665.

²² Rozlišení mezi *ratio decidendi* a *obiter dicta* hraje v případě anglického precedentu značnou roli. Jako *ratio decidendi* rozsudku je vnímána ta část odůvodnění, které bylo soudcem považováno za rozhodné pro jeho závěry. Na druhou stranu *obiter dicta* jsou všechna ostatní tvrzení v rozsudku, která nemají právní závaznost. Viz Cross, Harris _____ 1991 na str. 39 a n.

²³ Srov. případ C-6/90 a C-9/90 *Andrea Francovich a Danila Bonifaci a ostatní v. Italská republika* [1991] ECR I-5357.

existuje rozhodnutí konkrétního soudu v konkrétním případě. Druhým krokem je zobecnění závěrů z konkrétního případu do obecné roviny, tedy jakási extrakce právní věty (*ratio*). Třetím stupněm je pak aplikace získané právní věty na konkrétní nový případ. Odlišnost obdobného postupu od práce s rozhodnutím Soudního dvora je zřejmá, uvědomíme-li si charakter rozhodnutí Soudu. Soud v rámci předběžné otázky neřeší konkrétní právní spor. Podává obecný výklad komunitárního práva, kterému se Soudní dvůr snaží dávat obecnější platnost, konečná aplikace je v rukou národního soudce. Odpovědí Soudu v rámci předběžné otázky není „*Osoba X.Y. má nárok na náhradu škody ve výši 10.000 Eur*“. Jeho odpovědí je „*V situaci podobné té v řízení před předkládajícím soudem, členský stát má povinnost nahradit škodu způsobenou jednotlivci porušením komunitárního práva*“. Při práci s rozsudky Soudu proto chybí první z výše popsaných kroků: extrakce obecného *ratio* z konkrétního případu. Proto je obtížné *ratio* v rozhodnutí Soudního dvora najít. Celé rozhodnutí je ve své podstatě *ratio*. Nelze k němu přistupovat pouze tak, že by interpret vybral relevantní odstavce bez znalosti jeho souvislostí. Řečeno zkratkou, každý odstavec je relevantní a rozhodnutí se čtou celá.

Druhým podstatným důvodem pro nemožnost vyčlenění *ratio* z odůvodnění je vnitřní provázanost argumentace Soudního dvora. Jak již bylo zmíněno výše, Soudní dvůr nemá ve zvyku, na rozdíl třeba od anglických soudců, prezentovat ve svých rozsudcích úvahy s danou tématikou přímo nesouvisející (*obiter*).²⁴ Jeden argument plyne z druhého a vypuštěním jednoho může dojít ke zhroucení celé argumentace.²⁵ V kontextu řízení o předběžné otázce se rozsudek Soudního dvora navíc zpravidla týká výkladu komunitárního práva, nikoliv otázek platnosti komunitárního aktu. Rozhodnutí podávající výklad proto z podstaty věci postrádají jakoukoliv výrokovou, „vynutitelnou“ část rozsudku.

STANOVISKO GENERÁLNÍHO ADVOKÁTA

Osoba a funkce generální advokáta jsou při prvním setkání záhadou všem právníkům kromě právníků frankofonních.²⁶ Jejich stanoviska²⁷ jsou proto opomíjena, což je velká chyba. Úkolem generálního advokáta je předkládat nestranná a nezávislá odůvodněná stanoviska, v praxi tedy navrhnout řešení probíraného právního problému. Soudní dvůr není stanoviskem generálního advokáta vázán. V přibližně osmi případech z deseti však Soudní dvůr názor generálního advokáta ve stanovisku vyjádřený následuje.²⁸

Stanovisko generálního advokáta bývá často klíčem k plnému pochopení argumentačních a myšlenkových pochodů, které nemusí být obsaženy v rozhodnutí Soudního dvora samotného. Čím kratší odůvodnění samotného rozhodnutí Soudního dvora, tím podstatnější roli hraje

²⁴ Velice zajímavou studii na toto téma je *Charrier, Carmenza, L'obiter dictum dans la jurisprudence de la Cour de justice des Communautés européennes. Cahiers de droit européen*, roč. 43 (1998), č. 1-2, str. 79 – 103. Autorka dochází k závěru, že odlišení *obiter* od *ratio* je v judikatuře Soudního dvora velice obtížné a že v praxi mívá i *obiter* často normativní relevanci. Navíc dnešní *obiter* může být zítřejším *ratem*.

²⁵ Srov. stanovisko generálního advokáta Roemera ve spojených věcech 9 a 12/60 *Vloeberghs v. Vysoký úřad* [1961] ECR 171, na str. 191.

²⁶ Jako v mnoha jiných ohledech, i při vytvoření funkce generálních advokátů hrála rozhodující roli francouzská právní kultura. Generální advokát byl modelován na základě francouzského „*commissaire du gouvernement*“, který působí u francouzské Státní rady. Stejně jako u Státní rady jsou generální advokáti u Soudního dvora plnými členy Soudního dvora a mají rovné postavení se soudci. Generální advokáti však působí třeba i u holandského Nejvyššího soudu (*De Hoge Raad der Nederlanden*) a i v jiných státech, do kterých dosáhl export francouzské právní kultury v dobách napoleonských.

²⁷ Česká terminologie v otázce toho, co vlastně generální advokáti produkují, zpočátku kolísala mezi „stanoviskem“ a „závěry“ v závislosti na jazyku, ze kterého bylo překládáno. „Stanovisko“ reflektuje anglické „*Opinion*“, „závěry“ se blíží více francouzským „*Conclusions*“, německým „*Schlussanträge*“, španělským „*Conclusiones*“ či italským „*Conclusioni*“. Poláci zvolili „*Opinia*“, Slováci „*Návrhy*“. V češtině zdá se nakonec převládnout „stanovisko“, které zvolil pro oficiální překlady Soudní dvůr.

²⁸ *Vranken, M., The Role of Advocate General in the Law-Making Process of the European Community.* (1996) 25 *Anglo American Law Review* 39, na str. 61. Obecněji k roli generálního advokáta, viz *Tridimas, T., The Role of the Advocate General in the Development of Community Law: Some Reflections.* [1997] 34 *C.M.L.Rev.* 1349.

dobré a detailní stanovisko. Není tolik určující, zda se nakonec Soudní dvůr přikloní k názoru generálního advokáta či zvolí postup odlišný. Dobré stanovisko totiž obsahuje detailní rozbor současného stavu komunitárního práva a zároveň ukazuje různé cesty, kterými by se mohl Soudní dvůr ubírat. Stanoviska některých generálních advokátů bývají výtečným rozbohem právního stavu, kvalitou překonávající většinu akademických statí. Generální advokáti ve svých stanoviscích navíc odkazují na doktrinální literaturu, ze které čerpali, takže jejich stanoviska jsou zároveň jakousi rešerší zdarma.

Stanovisko generálního advokáta se však zpravidla neomezuje na rozbor platného práva. Jeho úloha je širší: navrhopvat nová řešení, kritizovat slabiny v dosavadním přístupu a snažit se Soudní dvůr přimět ke změně či dalšímu rozvoji judikatury. Někteří generální advokáti vedou ve svých stanoviscích se Soudním dvorem skutečné debaty a dlouhodobě poukazují na problematickou judikaturu v některých oblastech. Snad nejznámější (a nejlivnější) jsou v současnosti v tomto ohledu některá stanoviska generálního advokáta Francise Jacobse.²⁹

Generální advokáti nemusí vést dialogy pouze se Soudním dvorem. Ke třibení názorů a vzájemné odezvě dochází i mezi generálními advokáty navzájem či mezi generálními advokáty a Soudem prvního stupně. Diskuse o určitém řešení mezi generálními advokáty prostřednictvím jejich stanovisek může nastat v případě, kdy Soudní dvůr projednává paralelně dva nebo více případů zabývajících se stejnou otázkou. Jestliže jsou jednotlivé případy přiděleny jiným generálním advokátům, generální advokát, který předkládá své stanovisko jako druhý v pořadí často reaguje na závěry učiněné v souběžném případě kolegovou.³⁰ Stanoviskům generálních advokátů se dostává pozornosti nejen na Soudním dvoře, ale také na Soudu prvního stupně. I Soud prvního stupně proto může být ovlivněn stanoviskem vydaným v jiné věci.³¹

Ve všech výše popsaných případech jsou stanoviska generálních advokátů nedocenitelným zdrojem informací. Jejich čtení poodhalí motivy a myšlenky, které zůstávají v kratším, kolegiálním kompromisu rozsudku Soudního dvora skryty. Čtení stanoviska pomáhá zjistit pozici Samotného soudního dvora. V tomto ohledu se dá říci, že, především v případech, kdy Soudní dvůr nenásleduje názory generálního advokáta, stanovisko generálního advokáta tak trochu nahrazuje neexistující odlišné stanovisko v rámci Soudního dvora. Stanovisko

²⁹ Především v oblasti svobody pohybu zboží, služeb a osob či otázek veřejných podpor. Srov. kupříkladu Jacobsův nesouhlas na téma, zda zákaz reklamy na určitý produkt spadá pod zákaz opatření majících rovnocenný účinek množstevním omezením dovozu (článek 28 SES), a postupné přesvědčení Soudního dvora v tomto ohledu v případech C-412/93 *Leclerc-Siplec v TFI Publicité* [1994] ECR I-179, spojené věci C-34/95, C-35/95 a C-36/95, *Konsumentombudsmannen v. De Agostini* [1997] ECR I-3843 a věc C-405/98 *Konsumentombudsmannen v. Gourmet International Products AB* [2001] ECR I-1795 či již méně úspěšný pokus o odstranění dvoukolejnosti výjimek (diskriminačního a nediskriminačního charakteru) a nahrazení novým, jednotným testem v rámci článku 28 SES ve výše zmiňovaném případě *Leclerc-Siplec* či v případě C-379/98, *PreussenElektra AG v Schleswag AG* [2001] ECR I-2099.

³⁰ Asi nejvýznamnější debatou mezi generálními advokáty v poslední době byla otázka regulace služeb ve veřejném zájmu v oblasti veřejných podpor a debata mezi generálními advokáty Légerem a Jacobsem. Generální advokát Léger načrtl svoji vizi odpovědi ve svém stanovisku z 19. března 2002 ve věci C-280/00 *Altmark Trans GmbH* [2003] ECR I-7747. Stejnou právní otázkou se však zabýval také generální advokát Jacobs ve stanovisku z 30. dubna 2002 ve věci C-126/01 *Ministère de l'Économie, des Finances et de l'Industrie v GEMO SA* [2003] ECR I-13769, kde navrhl Soudnímu dvoru řešení opačné. Soudní dvůr se proto rozhodl požádat generálního advokáta Légera o nové stanovisko ve věci *Altmark*, které Léger přednesl dne 14. ledna 2003. Druhé stanovisko bylo v podstatě pouze odpovědí na stanovisko generálního advokáta Jacobse a obhajoba toho, proč by měl Soudní dvůr následovat původní stanovisko Légerovo.

³¹ Známý příklad z poslední doby se týkal otázky aktivní legitimace neprivilegovaných žalobců v řízení o neplatnost komunitárních aktů dle článku 230 (4) SES. Generální advokát Jacobs navrhl ve svém stanovisku z 21. března 2002 v případě C-50/00P *Unión de Pequeños Agricultores (UPA) v Rada Evropské Unie* [2002] ECR I-6677 Soudnímu dvoru změnu dosavadní judikatury. Než Soudní dvůr rozhodl o věci samé, názory Jacobse nalezly ohlasu u Soudu prvního stupně, který je aplikoval v případě T-177/01, *Jégo-Quére & Cie SA v Komise Evropských Společenství* [2002] ECR II-2365. Soudní dvůr ale s novým výkladem aktivní legitimace nesouhlasil a v obou případech potvrdil svoji dosavadní judikaturu.

generálního advokáta totiž činí přesně to, co je obvykle úlohou odlišného stanoviska v rámci soudu – ukáže odlišný přístup, odlišnou argumentaci, která může postupem času v názoru soudu převážit. Navíc v případech, kdy Soudní dvůr rozhoduje v prvním a posledním stupni, stanovisko generálního advokáta být vnímáno také jako svého druhu nahrazující neexistující prvostupňové rozhodnutí, vůči kterému se Soudní dvůr ve svém rozsudku následně vymezuje.

Ve vnitrostátní aplikaci komunitárního práva pak lze stanovisko generálního advokáta využít nejen jako rozbor platného práva, ale též jako podpůrný argument před českými orgány a soudy. Lze tak učinit tehdy, pokud se stanovisko generálního advokáta zabývá otázkami, které Soudní dvůr či Soud prvního stupně ve své judikatuře zatím neřešily. Tím přirozeně netvrdíme, že názory generálních advokátů, tedy v tom rozsahu, v jakém vybočují z rekapitulace dosavadní judikatury Soudního dvora, jsou pro české soudy a orgány závazné. Jak však bylo již řečeno v úvodní kapitole,³² práci s judikaturou nelze vidět černobarevnou optikou závazné/nezávazné. Mezi oběma polárními pozicemi existuje celá šedivá zóna přesvědčivosti.

Činnost generálních advokátů však nemusí být vždy bezvýhradně pozitivní. Výše popsané skutečnosti dostatečně demonstrují význam role generálního advokáta v řízení před Soudním dvorem, především pokud se týká přesvědčivosti jeho stanoviska a jeho moci nasměrovat úvahy a rozhodnutí Soudního dvora. Tato značná moc je ale nekontrolovatelná. Strany řízení před Soudním dvorem nemají právo vyjádřit se a reagovat na závěry generálního advokáta, které ostatně generální advokát předkládá až po slyšení stran.³³ Generální advokát navíc není nikterak vázán obsahem ústního podání a může se ve svém stanovisku vyjadřovat v podstatě k čemukoliv. V praxi se tak může stát, že generální advokát se ve svém stanovisku zaobírá něčím, na co strany sporu neměly šanci reagovat. Soudní dvůr tuto situaci řeší v extrémních případech novým otevřením ústí fáze jednání, aby dal procesním stranám příležitost vyjádřit se k závěrům učiněným generálním advokátem.³⁴ Nemožnost stran reagovat na stanovisko generálního advokáta byla napadána před Evropským soudem pro lidská práva pro rozpor s článkem 6 odst. 1 Evropské úmluvy (právo na spravedlivý proces).³⁵

[...]

³² [Odkaz na úvodní kapitolu](#)

³³ Srov. usnesení Soudního dvora ze 4. února 2000 ve věci C-17/98 *Emesa Sugar (Free Zone) NV v Aruba* [2000] ECR I-665, bod 17.

³⁴ Z poslední doby se jednalo například o dost podstatný „detail“ ve výši 115 miliónu EUR penále v věci C-304/02, *Komise v. Francie*, rozhodnutí z 12. července 2005, zatím nepublikováno. Žaloba Komise a celé řízení o neplnění rozsudku Soudního dvora proti Francii směřovalo na uložení penále, tedy periodicky se opakující částky, dokud Francie rozsudek Soudního dvora nesplní. Až stanovisko generálního advokáta Geelhoeda z 22. dubna 2004 obsahovalo názor, že by Francie měla být odsouzena nejen k placení penále ve výši 57 miliónů EUR, ale též k uhrazení jednorázové pokuty (lump-sum) ve výši 115 miliónů EUR. Protože se jednalo o zásadní otázku, která nebyla projednávána účastníky řízení v jednání před Soudním dvorem, Soudní dvůr usnesením z 16. června 2005 znovu otevřel ústní část jednání.

³⁵ Nejprve v případě stanovisek generálních advokátů před francouzskou Státní radou (rozhodnutí ESLP z 7. června 2001, *Kress v. Francie*, stížnost č. 39594/98), nyní i v otázce stanovisek generálních advokátů před Soudním dvorem (ve stížnosti č. 62023/00, *Emesa Sugar v. Nizozemí, řízení probíhá*). Blíže viz. *Benoît-Rohmer, Florence, L'affaire Emesa Sugar : l'institution de l'avocat général de la Cour de justice des Communautés européennes à l'épreuve de la jurisprudence Vermeulen de la Cour européenne des droit de l'homme*. Cahiers de droit européen, roč. 37 (2001), č. 3-4, str. 403 – 426 a *Benoît-Rohmer, Florence, Le commissaire du gouvernement auprès du Conseil d'Etat, l'avocat général auprès de la Cour de justice des Communautés européennes et le droit à un procès équitable*. Revue trimestrielle de droit européen, roč. 47 (2001), č. 4 (oct.-déc.), str. 727 – 741.